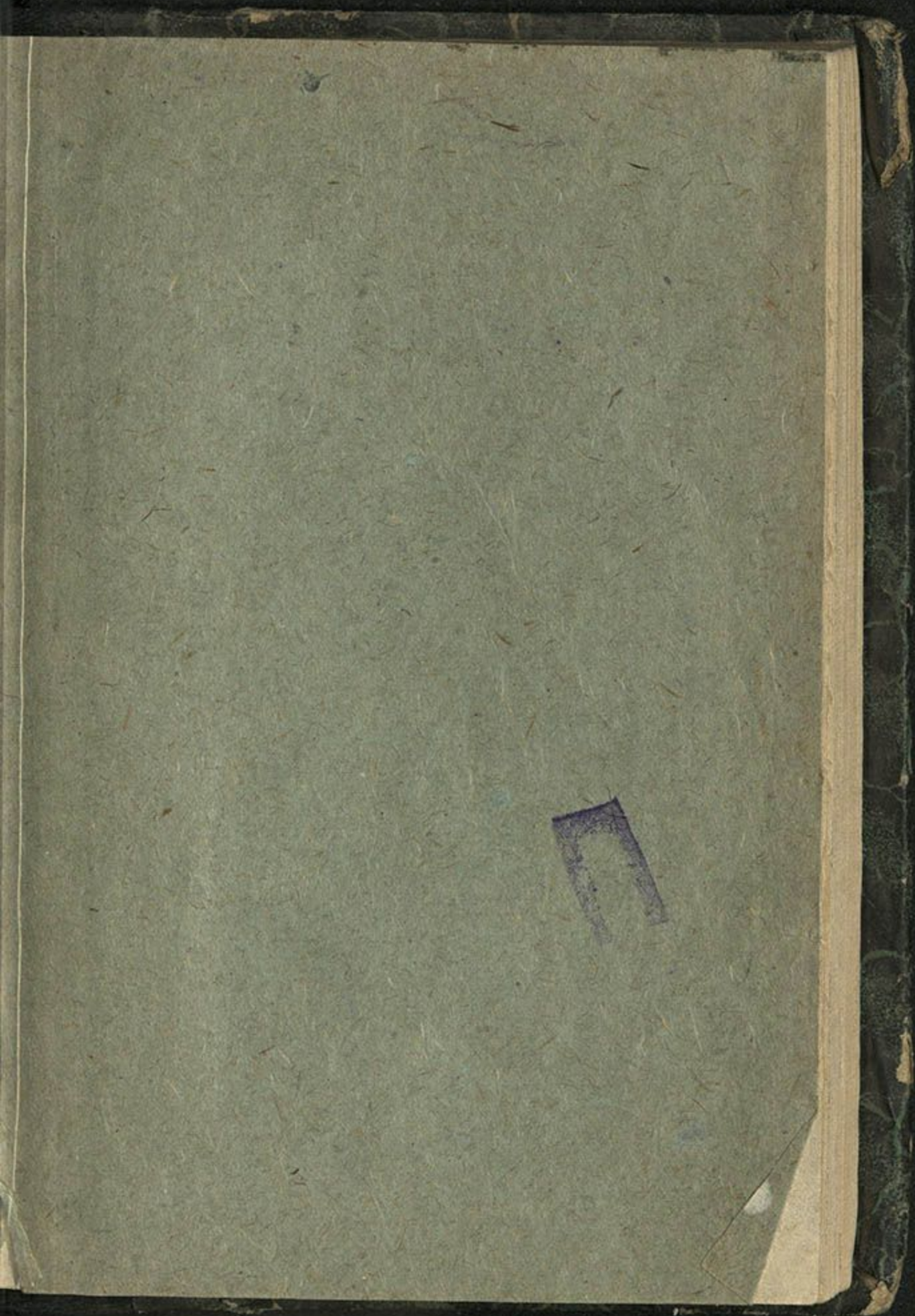

Ба

МЕНСК

Михась Толъдъэрч.

ДИЛЛИТРАД...

ВОКЛАДКА МАСТАКА Л. ЗУСМАНА

Ба 4792

1-65

М. ГОЛЬДБЭРГ ✓

Праа. 24 г.

Ив. 4457

8

Бел. еддэж
1994 г.

НА
РЫШТАВАНЬНЯХ

Ив. 1953 г. БН 4792. 7792

1 9 3 0
БЕЛДЗЯРЖВЫДАВЕЦТВА

Д Р У К А Р Н Я
Б Е Л А Р У С К А Г А
Д З Я Р Ж А Ў Н А Г А
В Ы Д А В Е Ц Т В А

25. п 4. 2009

Г А Л О Ў Л І Т В Е Л № 1866.
7.000 ЭКЗ. [3¹/₂ АРК.].
З А К А З № 700.

Будущее

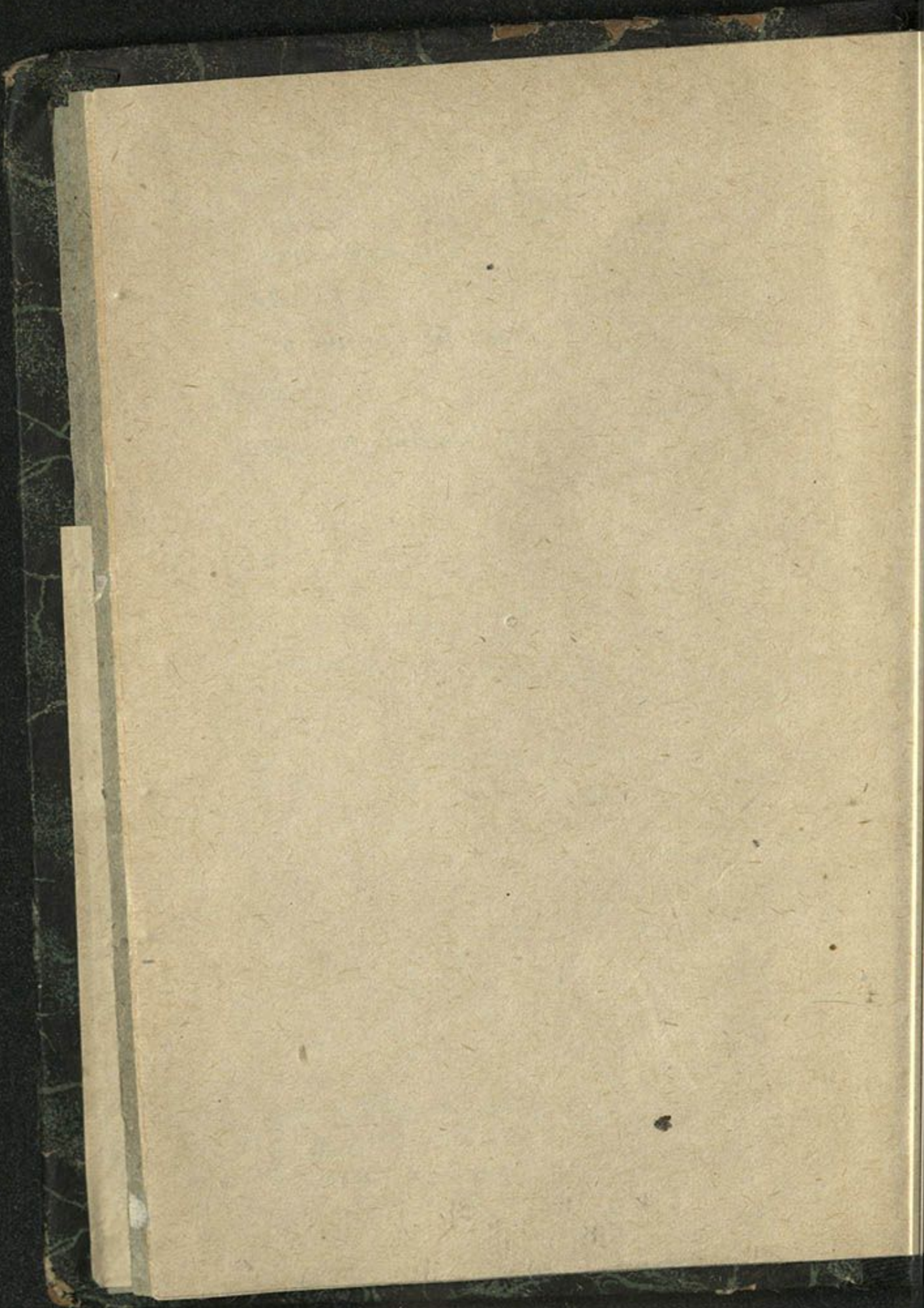
не придет

само,

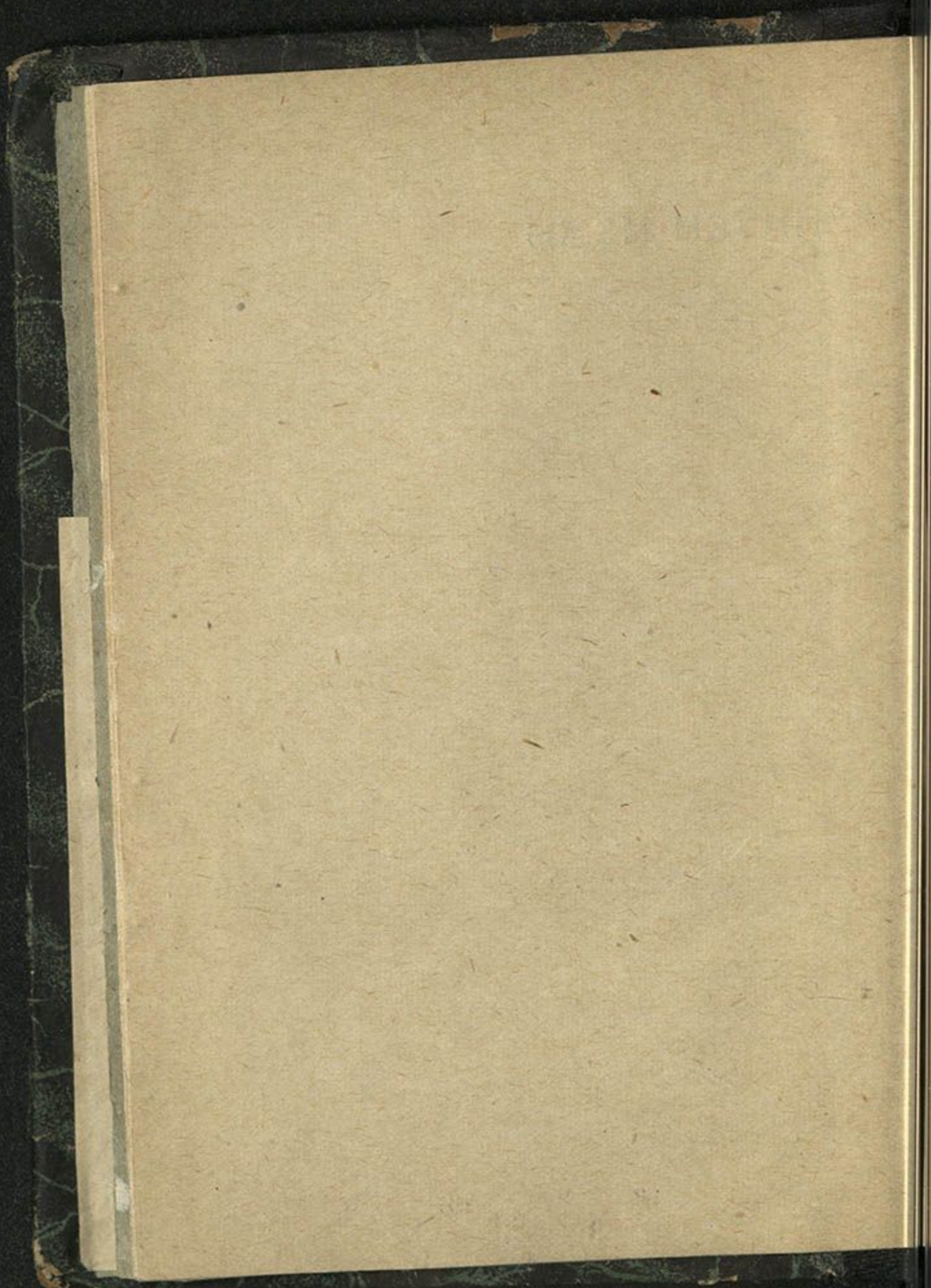
Если не принять

мер!

(Уладзімер Маякоўскі).

РУЙНУЕМ МЕЖЫ

НАРАДЖЭНЬНЕ ГІГАНТА

— ТАВАРЫШЫ, пададзена піскулька, што ў залі знаходзяцца асобы, пазбаўленыя права голасу. Я папрасіў-бы гэтых грамадзян выйсьці вон.

Нехта ў кажуху ўстае ў апошніх радох і хутка, уціснуўшы галаву ў плечы, праціскваецца да дзвярэй.

— Каўнер—два пуды!—нясецца сьледам.

— Выштурхнулі!—сьмяецца чырвонаармеец.

— Можце гаварыць далей,—звяртаецца старшыня да прамоўцы, вусатага чалавека ў барашкавай шапцы.

І той гаворыць:

— На сёньнешні дзень пытаньне стаіць ня толькі ў нашым раёне, а пераломваецца палка на ўсе сто ў нашай Беларусі. Таварышы, мяне пасылаў наш колгас «Энгельс» на курсы ў Менск, я толькі ўчора прыехаў і магу далажыць, што выступалі профэсары з дакладамі, што ў нас зусім аджыло. І мы ім казалі: «таварышы профэсары, пакідайце вашы габінэты ды ідзеце з намі працаваць»... Ды яны-ж нам падносяць сталыпінскія хутары, што ў нас зусім аджыло, і таварыш Масюкоў правільна сказаў, што навука пляецца ў хвасьце мас. Колектывізацыя—гэта ёсьць крок буйнейшы і буйнейшы, нам трэба тут на месцы заклаць свой фундамант, а профэсура прыедзе да нас і будзе

вучыцца, і гэта ёсьць крок буйнейшы і буйнейшы. А цяпер скажу аб засеўнай кампаніі. Таварышы, ёсьць факты, што дзядзька рашае сваё насеньне на крупу ці так прадае. «Мы прызапасілі, кажа, пудзік, дык пячы бліны... чорт яго бяры». А хто нам дасьць? І каб выйсьці з гэтага цяжкага тупіку, трэба ісьці з попісам, і дзядзька павінен даць расьпіску, што ён маемасьць будзе захоўваць. Тады ў поўным сэнсе будзем забясьпечаны...

Вусаты скончыў і сунуўся ў праход між лаўкамі. Да оркестравага бар'еру, адкуль гаварылі прамоўцы, падшоў малады хлопец комсамольскага выгляду:

— Наконт разбазарваньня я з усім посьпехам хачу сказаць, што тыя элемэнты нам вельмі і вельмі перашкаджаюць. Наша мястэчка—цэнтр кулацкага радыё. Яны гавораць, што ў нас забяруць зерне, коняй, кароў і будуць абцугі хітрэйшыя, як у пана, а бядняк прыслухоўваецца і яны ўкладваюць у яго сваю ідэалёгію. Мы павінны прасіць РВК аб высяленьні кулакоў, а яшчэ ёсьць скрытыя падкулачнікі, якіх трэба выявіць.

— Дзехцяровы хлопцы,—казаў трэці прамоўца, цыбаты і змучаны сельсаветчык у старой будзёнаўцы,— Дзехцяровы хлопцы — кулакі, падпаілі аднаго нашага чалавека, каб ён выступіў на сходзе супроць колэктывізацыі. А я так думаю, што мы цацкаемся з кулакамі, а яны ў кожнай вёсцы вядуць агітацыю супроць нас... Таварышы!—дэлегат сарваў будзёнаўку і ўзмахнуў рукою,—я сам... я сам, таварышы, праца

ваў у кулака і ён мяне не шкадаваў, калі ў мяне ў хаце хлеба кавалка ня было, а дзеці малыя...

— Канкрэтна!—крыкнулі здаду.

— Я канкрэтна. Галоўнае, каб ня цацкацца з гэтымі паддуваламі¹⁾. Я скончыў.

Заля была набіта захутанымі бабамі, вясковымі хлопцамі, чырвонаармейцамі, гарадзкімі таварышамі і таварышкамі, аброслымі дзядзькамі з выразам пакутнага разумовага напружаньня на твары. Было дымна і цесна ў гэтай няпрытульнай залі з абрыўкамі зялёных хвойных гірлянд на сьценах. Людзі сядзелі тут зранку, ня еўшы, а ўжо было цёмна на дварэ. Многія з іх прыехалі за трыццаць-сорак вёрст.

У гэтай залі вырашалася самае галоўнае. «Ня цацкацца»,—казаў дэлегат. Правільна. Падасланыя старцы з бібліяй ходзяць—аб канцы. сьвету гавораць, бабы развод бяруць з мужыкамі, народ жывёлу рэжа кожную ноч... Галасавалі за колгас, пісаліся. У трыццаць тысяч гектараў будзе адзін толькі колгас. «Энгельс». Скрозь восем сельсаветаў пайшлі у «Энгельс», дзесяткі вёсак і пасёлкаў... А там яшчэ адзін гігант... Увесь раён пайшоў... Хто-ж начальнікам будзе над такой грамадой? Як рабіць будучь?.. Што-ж, можа прышлюць вясною трактараў? Дык не, ня так гэта, трэба сваімі сіламі. Фонды, гавораць, абагульненне, сто процантаў, соцспаборніцтва, суцэльная колекты-

¹⁾ „Паддуваламі“ завуць у некаторых мясцовасьцях індывідуальнікаў, індывідуальна-абкладзеных сельска-гаспадарчым падаткам.

візацыя. А тут разбазарваньне, правакацыя, нож у
сьпіну. Забілі-ж гады настаўніка Раманаўца. Не,
праўду дэлегат казаў,—ня трэба цацкацца.
Узяў слова дэлегат ад «Энгельса»,—яны, «энгель-
саўцы», абагулілі ў Радзееве ўсю жывёлу, насеньне і
інвэнтар. Цяпер у Лапічах кампанію праводзяць. Там
шляхта заможная злосныя рэплікі падпускае. Ня трэ-
ба літасьці да гэтага элемэнта. Ды вось яшчэ зака-
выка—ліхтароў няма, ланцугоў для кароў няма...
Яны-ж парэжуцца без ланцугоў у агульных хлявах...
Вяроўкі—і тае бракуе.

Шырокагруды чырвонаармеец перадаў прывітаньне
«рэволюцыянерам палёў» ад жалезных соцень байцоў
свайго палка. Работніца з Гомлю гаварыла, што «ўсе
работніцы фабрыкі «Вэзуві» рашылі пабудаваць сваі-
мі сіламі ясьлі ў вашым колгасе, каб летам жанчынам
было як управіцца, і наогул трэба даць дарогу вяско-
вай жанчыне»...

Ішоў першы зьезд колгаснікаў Уваравіцкага раёну
суцэльнае калектывізацыі.

— ЯШЧЭ хто хоча?

— Я скажу...

— Прозьвішча!

— Скрабкова Афрасіна...

Дэлегатка ўстае з месца. Яе словы блытанья і думка
б'ецца ў іх, як муха ў павуценні.

— Дзякуй савецкай уладзе, наколькі мы ў лапцёх
хадзілі, дык цяпер не... Куды вядзе наша дзяржава—

туды мы ідзем... Наколькі Ленін наш уміраў—гаварыў:
прыслухвайцеся не адным вухам да народу, а двума...
Дык я ня то што, але ня трэба, таварышы, людзей
высяляць.

Муха вырвалася.

Малады насмешлівы голас пытаецца на ўсю залю:

— Хто цябе, цётка, накруціў так?

— Кулацкая падпявала!

— Гэта падасланая!

— Дайце слова! Я скажу, што гэта за элемент!..

Востра зьвініць званок. Захлынуўся тупым абарва-
ным гукам.

— Таварышы, у нас зьезд, а ня кірмаш. Ад брыгады
рабочых мае слова таварыш Філімонаў.

— Сып, таварыш Філімонаў!

Гэтага хлапца ўжо тут ведаюць. Учора і сёння—пе-
рад адчыненнем зьезду—ён усё хадзіў па мястэчку,
мільгаў у РВК, у райкоме, распытваў, спрачаўся, ла-
яўся. Худы, голены твар і вочы з іскрай энэргіі. Фі-
лімонаў стаіць перад сцэнай у расшпіленым гарадз-
кім паліце і трымае ў руцэ тонкі лісток папяроснай
паперы, густа сьпісаны сінімі друкаванымі літарамі:

— Таварышы, тут назвалі імя Леніна. Клясавы во-
раг хоча спэкульнуць на імі нашага дарагога Ўладзі-
мера Ільліча, але мы не дазволім. Гэтая цётка не сваі-
мі словамі гаварыла—яе інструктаваў кулацкі агіт-
проп. Правільна, Ленін вучыў прыслухоўвацца абод-
вымі вухамі да народу... Да якога народу, таварышы?..

Да беднякоў і сераднякоў, а не да тых кулацкіх элементоў, якія нам перашкаджаюць будаваць соцыялізм. Гэтай жанчыне трэба паглядзець у другі бок і ёй трэба прапанаваць ісьці з колгасам, а не з кулаком. Філімонаў глядзіць у залю, у душы паўзмрок, ён заўважвае напружаны строгі твар нейкага незнаёмага дзядзькі, які глядзіць яму проста ў вочы. Людзі маўчаць, яны разумеюць. Філімонаў чуе нутром, што іх гэтых строгіх сур'ёзных дзядзькоў і захутаных баб іх зачэпляюць ягонныя словы. І ён узважвае кожнае слова:

— Дык вось, таварышы, я прачытаю вам зараз ліст, які быў ухвалены учора нашай рабочай канфэрэнцыяй Нова-беліцкага раёну. Слухайце: «Дарагія таварышы. Мы, рабочыя і работніцы Нова-беліцкага раёну, дзеля ажыццяўленьня генэральнай лініі партыі, узялі на сябе абавязак: поўнасьцю выканаць вытворчую програму, максымальна ўзьняць прадукцыйнасьць працы, зьнізіць сабекошт і палепшыць якасьць прадукцыі. Мы шырока разгарнулі соцсаборніцтва на нашых прадпрыемствах, уцягваючы ў яго ўсіх рабочых. Мы заклікаем вас, арганізаваных ужо ў колгасе, забясьпечыць поўны ахоп колгасамі ўсіх бедняцкіх і серадняцкіх гаспадарак у вашым раёне. Рашуча праводзьце політыку партыі на ліквідацыю кулацтва як клясы, скарыстайце блізкую засеўную кампанію для пашырэння засеўнай плошчы, для ўзьняцьця ўраджайнасьці, для павялічэньня колькасьці жывёлы ў колгасах. У саюзе з рабочай клясай...

АПОЎНАЧЫ за сталом прэзыдыуму ўстаў Шпак, сакратар райкому, і высока ўзьняў скручаную ў пальцах трохрублёўку:

— Таварышы, я ўношу ў фонд калектывізацыі тры рублі і выклікаю тт. Роцікава і Салаўёва. Акрамя таго я падпісваюся ў суме мясячнага акладу на пазыку калектывізацыі. Мы будзем патрабаваць ад ураду, каб выпусцілі гэтую пазыку. Таварышы...

— Пішы!—крыкнуў аграном Салаўёў,—я падпісваюся на сто рублёў і ўношу...

Рабочы Курсеў таксама падпісаўся на мясячны аклад і перадаў у прэзыдыум па ланцужку рук свой срэбны портсігар, той самы портсігар, што некалі яму ўрачыста падаравалі за змаганьне з бандытызмам. Ён пастукаў пальцам па халодным вечку, выбраў тры папяросы і ўжо больш не глядзеў на гэтую гладкую зграбную штучку, з якой былі звязаны слаўныя ўспаміны. Дэлегат Хавін таксама аддаў портсігар.

Апанас Піліпенка (учора—батрак, сёньня—колгаснік) унёс адзін рубель «наліцо», як ён казаў, і абяцаў падпісацца на пазыку.

Дэлегат ад яўрэйскага колгасу Брук сьцягнуў з пальца пярсьцёнак: ён насіў яго дваццаць год і цяпер аддае на трактар.

Нейкая кабеціна са змучаным тварам падышла да бар'еру і моўчкі стала здымаць завушніцы...

А палове другой ночы на чырвоным сукне вырасла горка жоўтых, зялёных і шэрых паперак і між паперкамі блішчэла золата і срэбра. Тады людзі—усе лю-

дзі, што былі ў гэтай няпрытульнай залі Уваравіцкага народому,—усталі і засьпявалі Інтэрнацыянал. Песня скончылася, а людзі стаялі і чакалі яшчэ нечага.

Раптам нейкая немаладая жанчына расштурхала натоўп і выйшла да бар'еру.

— Таварышы... таварыш Шпак, я таксама... Вось таварышы...

Яна пашукала за пазухай і выцягнула старэнькі зашмальцаваны рубель.

— Уносіш на трактар?—дзелавіта спытаў сакратар, які вёў запіс ахвяраваньняў.

— На трактар... Пішы: Генчыкава Алена, Стара-беліцкага сельсавету.

Гэтая жанчына была батрачкай і адной з першых запісалася ў колгас.

ВОСЬ тэкстуальныя вытрымкі з адказнага лісту дэлегатаў зьезду рабочым і работніцам Нова-беліцкага раёну:

...2. Мы, дэлегаты Першага зьезду колгаснага будаўніцтва, атрымаўшы практычны прывітальны ваш ліст, застаемся вельмі прыемлівымі ў тым, што мы знаёмся з Вамі ў цеснай сувязі, як гігімонам пролетарскай Рэвалюцыі і кіраўніком вялікага соцыялістычнага будаўніцтва.

...7. Мы маем адвагу заявіць перад Вамі, што ўсё на сёньнешні дзень ёсьць вялікі посьпех у падагуваньні маемасьці ня толькі асобных вёсак, але і ў

лых сельсаветаў у буйныя соцыялістычныя сэктары, а таксама вядзем і будзем весьці жорсткае змаганьне з кулацка-нэпманскімі элемэнтамі, высяляючы іх за межы сучэльнай калектывізацыі, акрамя гэтага павядзем рашучае змаганьне з злачынцамі, якія расхішчаюць сваю маемасьць і жывёлу.

...9. Мы спадзяемся і ўпэўнены, што з Вашай шчырай практычнай дапамогай у штодзённай працы праз шэфства мы правядзем па шырокаму будаўнічаму шляху асноўныя масы батрацтва, беднаты і сераднякоў да соцыялізму і кунізму...

У ТУЮ-Ж ноч, калі скончыўся зьезд, мы пераехалі Заходнюю чыгунку каля 24-га раз'езду і праз пятнаццаць хвілін ужо ляцелі па цёмнай шырокай вуліцы Радзеева—першай вёскі ў раёне, якая цалкам абагуліла насеньне, жывёлу і дробны сялянскі інвэнтар. Гэта было тыдні два назад. Слаўныя, гарачыя былі дні... але як цяпер? ці не апусьцілі рук хлопцы?..

Мы заначавалі ў колгаснага канюха Банузава, чалавека вельмі гардага з свае пасадай, мужа несьвядомай жонкі і бацькі шасьці дачок, з якіх трынаццацігадовая Маня была піонэркай, насіла чырвоны гальштук на шыі і зьбірала па хатах усякія анучы і абрэзкі—«вуціль».

Сярод ночы нас абудзіў роўнамерны нясупынны шум. Дзьверы ў кухню былі няшчыльна зачынены, і тонкая коўтая пасмачка сьвятла прабівалася адтуль. Я завірнуў у шчыліну і ўбачыў гаспадыню і дачок за ве-

рацёнамі. Яны ціха і звыкла сукалі нітку, зрэдка папраўляючы яе языком. Гарэла газьнічка, на печы хроп бацька і за вокнамі стаяла чорная вязковая ноць. Усё было як дзесяць, як пяцьдзесят, як сто год назад. Я падумаў аб тым, што там, за гэтым акном, у гэтай начы ўжо разгаралася, ужо залівала неба дзівосная раница чалавецтва. Я ўспомніў батрачку Генчыкава, што аддала свой—можа адзіны—рубель на трактар і інтэрнацыянал, і дэлегата ў барашкавай шапцы, тав. Шпака.

Яшчэ я ўспомніў апошні ліст з польскай жаночай тургі Фардон ад беларускай комсамолкі Веры Хрунжай. Вера пыталася: «Як ідуць справы ў сельскіх гаспадарчых комунах? Як людзі ладзяць агульняе гаспадарку. Напішы пра гэта...»

Веры напісалі ліст колгасьніцы з Сьмілавіцкага раёну. Яны пісалі ёй пра тое, як вучацца пісьменнасці, як працуюць па нараду і якую выгадалі капусту па дваццаць чатыры фунты качан. А разам з лістам паслалі яны ў турму вышытую для Веры блюзку. Асьвяжальны подых рэвалюцыі нашай урываецца ў камеры Фардону праз чорныя сталёвыя краты. Вось кая рэвалюцыя, вялікая эпоха!
І вось як робіцца рэвалюцыя.

ПРАСТРЭЛЕННЫЯ балаховіцкімі і ўрангельскімі лямі раздееўскія беднякі-партызаны заварылі ўсю кашу. Сын пастуха Самойла Савельеў, Даніла Бабаў, што прайшоў усе франты, батрак Лап...

стрэлачнікаў сын—хатнік Мішка Карпенка, Цішчэнкі Сымон і Пятро, Зыблевы Мікола і Косьцік,—усе галота, самая бедната, дымам і пажарам грамадзянскай вайны хрышчоныя хлапцы,—яны былі арганізатарамі соцыялістычнага сельска-гаспадарчага гіганту.

Толькі год назад гэтыя людзі засноўвалі ў Радзееве арцель «Энгельс» з 14 паўжабрацкіх гаспадарак... толькі год назад... Ці-ж яны думалі тады аб такіх маштабах і справах?

Супроць беднякоў і партызанаў былі Бараны—Хвёдар, Максім, Іван і Піліп—уладары ветракоў, алейняў і крупадзёрак ды разам з Баранамі Гаўрыла Жук, што паставіў у сябе нафтавы рухавік, і арандатар бядняцкіх палосак Іван Раманаў. Гэта была воўчая кулацкая зграя, яна забагацела яшчэ за царом на скуплі зямель у пана Гармановіча. Гішэфты з п'янчугай панам рабіліся шпарка, вялічэзныя кавалкі пашы і сенажаці адыходзілі ў кулацкае ўладаньне,—так яны і называліся, гэтыя кавалкі: «Баранавыя палянкi»...

Кулаччо ў змаганьні супроць арцельшчыкаў выкарыстоўвала забабоннасьць і цемнату няпісьменнай вёскі, прайдзі-сьвет папа і злосную тупую брахню, накшталт таго, што ў колгасах «баба агульная», а «старых адпраўляюць у Менск на мыла», ды акрамя таго «ўсім колгасьнікам ставяць на лоб кляймо».

Самойла Савельлеў, Лапцееў, Барысенка, Цішчэчкі і Зыблевы і ўсе тыя, хто былі з імі, сваім бокам адчулі кулацкую эксплёатацыю. Гэта яны і іхныя жонкі адраблялі ў Бараноў па 6 дзён у жніво за пазычаны

ўзімку пудзік збожжа. Гэта іх бядняцкія палоскі асьцярожна далучалі да сваіх абрэзаных надзелаў кулакі. Гэта іх лічылі «апошнімі людзьмі» Бараны ды Жукі.

«Апошнія людзі» пайшлі ў жорсткую бязьлітасную бойку з «лепшымі» і «сталымі». Выбраны за старшыню Лапіцкага сельскага савету, Савельлеў душыў кулакоў падатковым цяжарам і жалезнымі пальцамі клясавай політыкі. На аднаго з Бараноў у часе загатовак накладваюць 60 пудоў збожжа; Баран адмаўляецца даць такую колькасць; тады Савельлеў склікае тэрміновы пленум сельсавету, дзе на Барана накладваюць 85 пудоў; Баран здае збожжа...

Бяднякі атрымлівалі ўсе ільготы і прывілеі. Яны гуртаваліся вакол камуністых Мішкі Карпенка і Савельлева і кожны вечар запаўнялі хату-чытальню, дзе стаяла на тонкай ножцы чорнае дзівоснае кола гучнага гаварыльніка...

УСЁ ЛЕТА вакол арцелі кіпела змаганьне.

Быў момант, калі арцельшчыкаў засталася ўсіх 5 чалавек—самых упартых. «Энгельс» не атрымаў ані капейкі крэдыту. Без дапамогі каморніка хлопцы саматугам правялі спрошчанае зямляўпарадкаваньне—абмянілі палоскі такім чынам, што выйшаў цэльны колгаскі квадрат сярод стракатых шматкоў сялянскіх загонаў. І ўсё-ж такі было туга і страшна за будучыню. Але перад новым выявілася, што ў арцелі ўсе маюць

хлеб, тады як бедната галадае. Гэта далучыла да арцельшчыкаў яшчэ 20 бядняцкіх гаспадарак. Арцельшчыкі купілі два дамы, атрымалі ўрэшце крэдыты.

Суседняя комуна імя Карла Маркса шле на дапамогу старога спэца па колгаскіх справах, добрага гаспадара—вусатага Антона Карпенку. Радзееўскія камуністы разьбіваюцца на дзьве брыгады, ходзяць з хаты ў хату, агітуюць, пераконваюць, спрачаюцца з цёткамі, цягнуць людзей у колгас. Гэта дае яшчэ 50 гаспадарак, сярод іх частку сярэдняяцкіх.

Вёска пахіснулася ўжо і паплыла...

У кастрычніку—рэзолюцыя агульнага сходу працоўных сялян вёскі Радзеева: ідзем у колгас без кулакоў. Далучаюцца пасёлкі Высокая грыва і Чыстая лужа. Мясцовы карэспондэнт з нахілам да яскравых параўнаньняў пісаў тады ў «Полесскую правду»: «З правага боку вядзе наступленьне комуна «Карла Маркса», з левага арцель—«Энгельс», а ў цэнтры партыячка, падобна белым крывяным шарыкам, разьяднае капіталістычны мікроб»...

«Мікроб» быў шкодны.

Бараны падкупляюць беднякоў збожжам, каб яны выступілі на сходзе супроць калектывізатый: «Дурні, вясною вайна будзе, вы ўсе тады заробіце...» «Дурні, гэта-ж усіх колгаснікаў адпраўляюць у Кітай белы народ завадзіць»... Яны навучаюць як «падпусьціць жука» дакладчыку, як сарваць сход.

Уночы каля хаты Мішкі Карпенкі затрымліваюць двух чалавек—яны былі накіраваны для забойства

лепшага актывістага вёскі. Суд. Яшчэ адзін моцны ўдар па кулаччу.

А ў лістападзе да «Энгельса» далучаюцца Лапічы, Чырвонарэчча і пасёлак Завідаўка.

Праз некалькі дзён пленум Лапіцкага сельскага савета абвешчае ўсю сваю тэрыторыю—7.000 гектараў ворнай зямлі і сенажаці—адным колгасам. І ў сьнежні да «Энгельса» адна за другой далучаюцца вёскі і пасёлкі 8-мі прылеглых да чыгункі сельскіх саветаў Увравіцкага раёну, нешта каля 10.000 сялянскіх двараў. Рукою масавага руху накідваецца чарнавік гіганцкага колгасу ў 30.000 га. Цэнтр гіганту—Радзеева, тут лепшыя сілы, тут перакрыжоўваюцца шляхі на Жмбін, Буду і Чэчэрск, адсюль усяго паўкілёметра да 24-га разьезду Заходняй чыгункі.

Эканомічныя паказальнікі: блізкасьць чыгункі і маляўскае шашы, дзьве рэчкі—утокі Сожу, вялікія залежы торфу, лес з чатырох суседніх лясніцтваў, вадзілішча цесьляроў і сталяроў у Лапічах, агнятрывальнік у Рудзенцы, калёсьнікаў у Радзееве, неабсяжныя залежы гліны, 2 цагельні на хаду, добры ўраджай бульбы, лёну і кармовых траў.

Палітычныя паказальнікі: упартае клясавае змаганне не беднаты з кулацтвам, контр-рэвалюцыйная анты-колгасная дзейнасьць царквы і сэктантаў-штундзістаў, набліжэньне серадняка да беднаты і лёзунгаў партыі, аўторытэт партыйных ячэек і старых камуністаў. Такая была расстаноўка сіл, калі радзееўцы першыя прыступілі да самага галоўнага—да абагульненьня жывёлы, насеньня і мёртвага інвэнтару.

ПЫТАНЬНЕ стаяла ўжо не аб рэзолюцыі.

Трэ' было адважыцца прывесці сваю кароўку ў агульны хлеў, прывесці каня, зьвезці з двара авёс, здаць калёсы, плуг і сена.

Гэта была ўжо рэальная ломка тысячагоднага парадку. Як падламаны дуб скрыпела і стагнула старая вёска пад рэвалюцыйнай віхурай.

Сыны ўставалі супроць бацькоў, жонкі супроць мужоў і мужчыны супроць жонак.

У адной хаце:

— Калі будзеш ты транжыраваць маю маемасьць—я цябе супакою...

У другой хаце:

— Раз жонка ня ідзе, дык што-ж мне—разводзіцца?

У трэцяй хаце:

— Хоць рэжце—сваю кароўку не аддам!

Радзееўскі комсамольскі актывісты Рыгор Банузаў адмовіўся абагуліць сваю маемасьць і здаў комсамольскі білет.

Зьбіліся з дарогі гэтакія свойскія хлопцы, як Зыбляў Піліп і Карпенка Ёльля...

СТАРЫЯ арцельшчыкі на чале з камуністамі ня дрэйфілі перад новай закавыкай. Яны ведалі вёску і яе людзей. Яны спакойна і ўпарта даводзілі людзям сваю праўду. Адно іх трывожыла: раённыя ўлады цягнулі з рашучымі захадамі супроць кулакоў. Ужо месяц прайшоў, як Уваравіцкі раён быў абвешчаны раёнам суцэльнай калектывізацыі, ужо даўно

радзееўцы абвясцілі, каго будуць высыляць, а ішло пастарому.

— Калі-ж будуць адпраўляць кулацкія «экспаты»?—настойліва пытала бедната.—Няма чаго з (кулакамі) цацкацца, трэба іх выселіць за межы шага раёну. Няхай яны дзе-небудзь пашукаюць, мы шукалі ў мінулыя гады.

Арцельшчыкі лаяліся і абзывалі раённых працаўкоў «бюрократамі», але ў душы глыбока верылі сваю справу. Яны верылі таму, што бачылі. А бачылі радзееўскія беднякі дзіўныя справы: на курганных кідомых землях узьнікаў «лубінавы» саўгас 1300 гектараў... Людзі гуртом перамагалі адзічэлу бязплодную зямлю, трактарная колёна ўзьнімае чорныя глыбы. Гуртам—гэта галоўнае. У Ліпск сельсавеце былія шаўцы, цырульнікі і жабракі я рэйскага мястэчка заснавалі комуну «Гута-Калацін». І вось, прайшло ўсяго тры месяцы, а ўжо дабры гаспадары і нарыхтоўваюць цэглу для комунальнага будынкаў...

Хіба гэтага ня можа быць у Радзееве? Хіба яны не здолеюць пабудаваць малочную фэрму, арганізаваць агульную працу?.. Не, наперад, наперад, чорт яго бяры!

...І ЗНОЎ, як тады, калі стваралася арцель, актыўна пацягнуў беднату, а за беднатаю двор за дваром пайшлі серадняцкія сем'і.

Вопісь маемасьці пачалася на другі дзень пасья па-
становы агульнага сходу аб колектывізацыі. Тады-ж
абвясцілі сьпіс 30 гаспадароў, якіх будуць перася-
ляць, прычым сюды трапілі і падкулачнікі.

Гэтыя рашучасьць і напорыстасьць мелі надзвычай-
на важнае значэньне. Бараны, Жукі ды іхныя сьвядо-
мыя і несьвядомыя агенты занепакоіліся, замітусілі-
ся, зьнізілі тон і сталі раптам гарачымі прыхільнікамі
коллектывізацыі. Пасыпаліся ад іх заявы з просьбамі
ў такім духу: «Прашу прыняць мяне ў колгас, как я
всегда з совецкай власцю і здаю сваю маемасьць в
общае пользование». Ясна, што ніводзін з кулакоў
ня быў прыняты ў члены «Энгельса». Што да пад-
кулачнікаў, тут арцельшчыкі прытрымліваліся інды-
відуальнага падыходу, і, калі бачылі, што чалавек са-
праўды шчыра хоча працаваць у колгасе, а не рабіць
шкодніцкую работу—такога серадняка ці бедняка
прымалі.

Першым адчыніў свой сьвірань для грамады і здаў
два мяшкі аўса «залаты дожджык» бядняк Аніська
Грышчанка.

Першым аддаў пад агульны хлеў сваё гумно другі
бядняк—50-цігадовы энтузіясты Базыль Федарэнка.
Ён сам урачыста прывёў у гумно сваю кароўку і пры-
вязаў яе да сьценкі.

— Нумар першы!—задорна крыкнуў ён хлопцам.

Увесь актыў, усе старыя арцельшчыкі ў той-жа дзень
звезьлі сваё насеньне і прывялі коняй і кароў. На-
сеньне здавалася па загадзя распрацаванай расклад-
цы, дзе строга захоўваўся клясавы прынцып і ў той-

жа час праводзілася агульнае павышэнне норм
параўнанні з тым, колькі засяваў гаспадар лета
Камісія тут-жа ацэньвала маемасьць па нормальны
рыначных цэнах. Організатары дзень і ноч былі
нагах. Многія з іх ужо даўно—з пачатку кампані
ня спыталі варанай стравы.

Назаўтра брыгады цесьляроў і сталяроў майстра
лі доўгія кармушкі, клеткі для кормных сьвіней, пр
сякалі акенцы ў прыстасаваных пад хлявы і ста
гумнах. Ня было дошак—разьбіралі еўні. Ня бы
цьвікоў. Ня было ланцугоў для кароў. Ня было м
тароў. Гэта была вельмі цяжкая рэволюцыя. І ўсе
яна ішла ўгрунь.

На шырокай вясковай, вуліцы, абсыпанай сенам
акамянелымі кавалкамі конскага калу, вялі каб
кароў, верхам ехалі гаспадары да новай, агульна
пуні.

— Божа-ж мой... Што-ж гэта будзе?—пыталіся ст
рыя. У іх ваччу стаялі сьлёзы.

Калгасьнікі абшывалі саломай аграмаджанья хлявы
Вясёлая дзятва падавала работнікам жоўтыя пучкі.

А там, усярэдзіне, кароў ставілі ў рады. Выходзіла п
20 штук на хлеў. Вусаты Антон і Савельлеў прызна
чалі вартаўнікоў 3 чалавекі на 40 галоў худобы. Г
та было льга рабіць таму, што аграмаджанья хлявы
засноўваліся групамі, вучасткамі. Такіх вучастка
праз тыдзень было каля дзiesiąтка.

Ужо зьяўляліся першыя адзнакі новага парадку:

КУРИТЬ ВОСПРЕЩАЕТСЯ В СОРАЙ

Адсюль нёсься грукат малаткоў і рыканьне жывёлы.
Нязвычайная талака—талака для будучыні—кіпела
ў Радзееве.

...У КІРАЎНІЦТВЕ разьмяркоўвалі людзей: каго
кароў даглядаць, каго сьвіней, каго ў канюхі. Спрэч-
кі, лаянка. Нехта зарэзаў парасё, нехта захаваў авёс,
нехта ня здаў каня.

Мішка Карпенка—«храмы», як звалі яго ў вёсцы, ся-
дзеў за сталом злы і змораны. Кіпа заяў: «Просьба
разрашыць мне прадаць карову для ўплаты доўгу
Ўзаўскаму сельхозу ў суме 25 руб. На астальныя
грошы хачу купіць надворнага кабана і яшчэ з адзе-
жы в якой я вельмі нуждаюся. Дземідаў Якаў.
Рэзолюцыя Карпенкі: «Адмовіць. Выдаць 12 руб.
у лік маемасьці».

Змаганьне з марным распусканьнем маемасьці вялі
жорсткую. Пратаколы. Конфіскацыя. Выключэньне з
колгасу. Інакш нельга. Гэта пытаньне жыцьця і
сьмерці.

Ізноў схіляецца галава: «Прашу даць мне пару сапог
как я даглядаю скот і няма учом ухажоват за скотом.
Просіцель Федарэнка».

Рэзолюцыя на заяве Федарэнкі: «Выдаць пры палуч-
цы».

За акном перагукаліся заклапочаныя людзі, перагу-
каліся малаткі і хрыпела дрэва пад пілою. З двара
далятаў лёгкі грукат трыераў. Ішла вялікая талака.
І кожны новы дзень прыносіў новыя дзівосныя па-

дзеі. Уцякач з Гародзеншчыны Пятро Акуліч прапранову, каб зьвезьлі на ягоны шырокі панадвар усе калёсы і адрамантавалі як мае быць. Комсамол Апанасенка і Зыблеў ды стары Гаўрыла Стал узяліся за гэтую справу. Яны запрэгли пару коней і ездзілі ад аднаго двара да другога.

— Дзядзька, давай у рамонт калёсы!

Гаспадар вывозіў калёсы і дапамагаў прывязваць іх на скам за побазьні. Другі, трэці, чацьверты, востры пятнаццаты двор—і вось ужо дваццаць калёс, няўшы аглоблі ў неба, паўзуць па вуліцы... Гэта малюнак зусім у гусьце Эйзенштэйна. 10-гадоўны падшыванцы энэргічна карабкаліся на калёсы і з хапленьнем лапаталі:

Та-та-та-та...

Гэта павінна было азначаць цягнік.

Адна за другою ўзьнікалі майстэрні: для падрыхтоўкі рам для парнікоў і вульляў, для папраўкі хамураў для рамонту плугоў і абкоўкі калёс. Былі ўзяты на ўважэньне чот усе «спэцы» і кожнаму даздена работа. Хлопцы пачыналі капаць леднік для малака. Другія ўвіхаліся ля трыераў, вазілі дровы і сена, ездзілі на станцыю па высеўкі, адвозілі сабранае па хатах жалеза і руды. Зэ. Гультаёў і сымулянтаў бралі «на заметку» і вылікалі ў кіраўніцтва, дзе з імі размаўлялі жорстка і вяселішчуча. На агульным сходзе выносіцца суровая вымова Міхасю Лапіцкаму за тое, што ён ледзь не патрапіў у каня, і дарослы дзяцюк са сьлязьмі на вачох, чырвоны ад сораму, дае слова, што больш таго ня будзе. У насьценгазэце «Голас колгасьніка»—дзiesiąткі заметаў аб

нехайных дачыненнях да працы, непарадках і непа-
ладках. Крыюць усіх, ня выключаючы Мішкі Карпен-
кі і Савельлева.

Малапісьменныя людзі са страшэнным разумовым на-
пружаньнем наладжвалі ўлік рабочых дзён і бухгаль-
тэрыі. Малапісьменныя і няпісьменныя, заклапочаныя
і ня кожны дзень сытыя, яны знаходзілі час для агра-
школы, для лікбезу, для політграматы. Трэба.
Бо толькі так робіцца рэволюцыя.

РАЊІЦОЙ я вышаў з хаты конюха Банузава і адразу
напаткаў старога Базыля Федарэнка—таго самага Ба-
зыля, што першы аддаў сваё гумно пад агульны хлеб.
— Эгэ, ты ізноў тут,—узрадаваўся ён,—от я табе дам
матэрыял, браток... От нашага Якава Сіванкова—ве-
даеш Якава?—паставілі кароў даглядаць, а ён што ро-
біць: ні табе падсьцілкі, ні табе напайць... Зусім ня-
дбайна робіць. Адно слова—зрыўшчык.

— Што-ж кіраўніцтва—маўчыць на гэта?

— Нашто маўчыць? Мы іх у газэтку ды на кіраў-
ніцтва, каторыя зрыўшчыкі.

У кіраўніцтве мне стала ясна, што Базыль хацеў ска-
заць гэтым словам—«зрыўшчыкі». Тут я сустрэў
Карпенку, Савельлева, Лапцеева—ую хэўру. Навін
было многа. Самае галоўнае—соцыялістычнае спабор-
ніцтва ў Радзееве і абагульненьне ў Лапічах.

Мне расказалі, як тры дні назад на вытворчай нара-
дзе выступіў кароўнік Якаў і абвясціў, што ён,
Якаў Карпенка, а таксама Цімох Васіленка абвя-

шчаюць сябе ўдарнікамі і выклікаюць на соцыяліс-
нае спаборніцтва кароўнікаў Зыблева Міколу, Елісея
ка Цімаха і Кузьмянкова Барыса. Яны, ударнікі, б-
вязаюцца трымаць свой хлеў у поўным парадку.
З чатырох гадзін раніцы да шасьці трэба накараць
кароў, з дзевяці да адзінаццаці напаіць і ў часе іх
падаслаць сьвежую салому і выкінуць гной. Акум
таго, дапамагаць кабетам-даяркам паіць цялят (яны-ж
самі ня ўправяцца!). У дзеве гадзіны ізноў накармаць
кароў, у шэсьць вечара накармаць і ўночы—мала і г-
што вартаўнікі ходзяць—самім глядзець, як ста-
каровы, у якім яны стане...

— Мы павінны беражна абыходзіцца з кормам, бо
нас яго недастача,—гаварыў Якаў.—На подсьціл
ў якім разе ня браць яравой саломы. Яна-ж для
му згодзіцца, а ў нас багата гумнаў—на іх стара
лома—трэба іх раскрыць і гэтую салому пусьціць
подсьціл. А тую парэзаць на сечку ды скарысаць
на корм.

Радзееўцы ацанілі прамову Якава. На той-жа на-
выступіў прадстаўнік ад кузьні і выклікаў на сп-
ніцтва сталярную і калёсную. Кавалі бяруцца ра-
мантаваць у тэрміновым парадку ўсе плугі і ака-
калёсы, але няхай сталяры і калёсьнікі таксама
наюць на сто процантаў свой плян: пяцьсот рам-
парніка, чатырыста рамачных вульляў і рамонт-
чыста калёс... Міроненка Міна-сталяр заявіў, што
сталяры выклік кавалёў прымаюць, «паглядзімо
сапраўды робіць, а хто толькі языком». Спаборніцтва
пачалося.

...Увесь дзень я хадзіў па Радзееву ад гумна да гумна, ад майстэрні да майстэрні. Было неяк няёмка адчуваць сябе тут госьцем-назіральнікам, тут, дзе ўсё кіпела і гуло ў гарачай рабоце.

Правільны падзел працы, соцыялістычнае спаборніцтва, здзельшчына,—усё гэта давала відавочныя бліскучыя вынікі.

Уявецце сабе сорок вясковых дзядзькоў у аднолькавых жаўтаватых халатах—«спэцвопратцы», пашытай з коопэратыўнай матэрыі. Весела ходзяць рубанкі, куча-равіцца дрэва, сыплецца пілавіньне. Дзе гэтая сялянская павольнасьць, гэтае пачосваньне пецяярнэй патыліцы, гэтае маруднае калупаньне?..

Дзядзькі ня хочуць з табою гаварыць, ім няпрыемны твае пытаньні—ты адбіраеш час. І ты хутчэй ідзеш далей, і хочацца самому, ня губляючы лішняй хвіліны, увязацца ў гэтую непараўнальна цудоўную бойку з часам, з праклятым рабскім мінулым, за вясну, за соцыялізм.

РАДЗЕЕВА было вогнішчам. І ад гэтага вогнішча павінен быў заняцца вялізарны шэры масыў раёну. Навакол ляжалі вёскі і пасёлкі, яшчэ незварухнутыя, яшчэ сонныя. Сотні Лапіцкіх, Дрыбушэўскіх, Зыблеваў, Карпенкаў,—бясконца роўнядзь чалавечага акіяну,—сотні і тысячы людзей яшчэ ня браліся за неадкладную работу. Яны згодны былі ісьці ў колектыў. Яны самі пісалі заявы. Але такой талакі, як у Радзееве, яшчэ нідзе ня было.

Разам з Карпенкам і Савельевым мы выйшлі з дзеева і праз засьнежаныя зарасьлі нацянькі наківаліся ў Лапічы. Ішлі хутка, маўчалі. Гаварыць было аб чым—трэ' было дзейнічаць. Я думаў пра маіх спадарожнікаў: чорная сьмерць ня раз падпіноўвала гэтых людзей. Міхась Карпенка—самавучкі і селькор, люты вораг вакольнага кулацтва—вось і кульгае па дарозе, перастаўляючы сваю старую мліцу... Шырокі лоб, крывы абрэз валасоў, хмуры сур'ёзныя вочы... А побач Самойла—худы, бадзёрны і заўсёды спакойны. Адноўчы я спытаў яго, калі-ж і дзе абедае, калі ўвесь дзень на нагах і усё кідаецца з пасёлку на пасёлак. «А я не абедаю»,—спакойна казаў ён,—«дзе там пасьпееш»...

Сустрэўся колгасьнік з в. Івольск, ён пехатою перайраівыканком і нёс у шапцы-валенцы заяву на кулака Цімаха Міхайлава. Потым я бачыў у РВК гэтую заяву, там гаварылася, што «кулак з вёскі Івольск Міхайлаў Цімох Сяргееў злачынна распрадае сваю мамасьць... А таму просім Уваравіцкі РВК зрабіць рэпараджэньне ў кароткі тэрмін аб ліквідацыі маемай ці кулака Міхайлава Цімоха». Такіх заяў былі дзясяткі.

— Зойдзем да Ганны, я думаю,—казаў Карпенка.

— Да Ганны.

Ганна Лапіцкая была ўдава, бяднячка і адна жыла канцавой хаце. Зусім нядаўна яе абралі сакратарка сельскага савету. Яшчэ ў тыя дні, калі невялічкая група беднякоў-партызанаў адна пачынала ў вёсцы нячытаную справу, Ганна сказала, што першая прывядзе

сваю карову ў агульны хлеб. Яна ня мела ў жыцці нічога, акрамя сельсавету, таварышоў, змаганьня з Баранамі. Толькі дачушка зьвязвала яе з хатай і такой-сякой гаспадаркай.

Ганна сустрэла нас на парозе і замятусілася, зьбянтэжылася, просячы сесьці і абагрэцца.

— Няма часу грэцца. Вядзі, Ганна, сваю.

Яе вочы бліснулі.

— Ужо?.. Да каго-ж весці—да Сашанькі?

— Ага. Ён гумно дае.

Ганна стаяла, апусьціўшы галаву.

— Вядзі, вядзі, Ганна... А мы пойдзем па хатах.

— Ну добра, ідзіце, я зараз... Ты, дачушка, сядзі ў хаце, у печы бульбу возьмеш, а я ўпраўлюся і прыду. Яна завязала хустку і выйшла на двор. Праз некалькі хвілін Ганна вяла па пустой абмерзлай вуліцы сваю чмарую, палавую кароўку. Хоць нікога ня было на вуліцы, яна ведала, што за ёю сочаць, што бачаць, чк яна вядзе кароўку і што хутка ўся вёска будзе гаварыць пра гэта. І няхай гавораць—няхай—яна, Ганна, ведае сваю праўду.

Было ціха і туманна і ў бялявай далечы хрысьцілі паветра чорныя крыльлі ветракоў. Ганна глядзела на ветракі, на хаты, на мосьцік праз канаву. Усё было знаёмае і блізкае з малых год... Нейкая няясная трывога казытала сэрца. Хіба можа быць інакш, як было ўвесь час?.. Што яна робіць?.. Ды што там! От жа-ж Радзееўцы абагулілі і маюць малако, і ў Гомель па-сылаюць, і парадак ёсьць. «У нас будзе колгас-гігант,—так гаварыў на сходзе дакладчык. «Гі-

гант»—паўтарыла пра сябе Ганна незразумелае прывабнае слова.

Сашанька быў маленькі руплівы гаспадар з круглым як у рыбы, вачыма. Мы ўвайшлі з ім у гумно і пачалі выцягваць старыя гнілыя дошкі і бэлькі, каб расчысціць месца.

Ён быў з выгляду бадзёры і энэргічны, але рукі яго трасьліся, калі ён выносіў рознае ламачча.

— Нічога, Сашанька, будзем жыць... Эх, як будзем жыць!—сьмяяўся Карпенка.

— Таварыш Карпенка, я нічога... я першы... я-ж бачу дзьве дарогі ідуць: адна туды, а другая сюды.

— А ты-ж куды?

— Я—сюды!—ён ткнуў пальцам у расчыненыя дзьверы гумна.

Там Ганна прывязвала карову.

НА ДРУГІМ канцы вёскі ў гэты час беднякі Васіль Жарынаў і Міхась Дрыбушэўскі ладзілі засеку для збожжа. Пад'яжджалі першыя сані з мяшкамі.

У поўдзень, калі прыёмка ішла поўным ходам, з нагоўпу сялян вусунуўся малады шырокаплечы хлопец-бядняк з пахмурным злосным тварам:

— Аддавайце назад зерне... Я ведаю.

— Што ты ведаеш?

— А то, што... Аддавай назад зерне.

Дзямід Грынёў, былы партызан з атраду матросаў Чыжыкава, выступіў наперад і стаў перад хлопцам:

— Хто возьме хоць адно зерне, будзе адказваць, як за рабунак колгаснай маемасьці.

Хлопец стаяў на сваім. Гэта быў нядаўні батрак, які толькі-толькі ажаніўся і завёў гаспадарку. Ён гаварыў, што разам з гаспадаркай для яго «сьвет адчыніўся» і вельмі туга пайшоў у колгас.

— Уночы хочаце ўсё зерне у Гомель зьвезьці,—урэшце сказаў ён,—а мы што? Галадаць?

— Хто табе сказаў?

— Сказаў чалавек. Давай зерне!

— Гэта провокацыя! Гэта брахня!

— Брахня, баранавы байкі,—загудзелі ў натоўпе,—бузяць, сволачы... Мала ім...

— Таварышы!—крычаў партызан, абціраючы рукавом парванай ватоўкі пот,—гэта тыя, каторых высяляюць, брэшуць, пасварыць нас хочуць... Таварышы, гэта яны палена ў нашыя калёсы ўстаўляюць!

— Правільна!

Чыісьці рукі паднялі мяшок і кінулі на вагу. Член азначнай камісіі дыхнуў на пальцы і занёс у сьпіс яшчэ 20 пудоў «залатога дожджыка».

Прыёмка ішла далей.

НА ДВОР да Сашанькі стаў зьбірацца народ.

Савельлеў і Карпенка пайшлі па хатах беднаты і актыву.

Прывёў сваю рабую карову Язэп Вялічкевіч, за ім—Зена Лапіцкая, за ёю Бронька Вялічкевіч, Барыша Савель, Жарынаў Базыль...

— Бронька павёў... Савелі павёў... Нічыпар павёў,—
перагукаліся хаты. І яшчэ адзін гаспадар выводзіў
сваю карову за вароты. І назаўсёды пусьцелі ў гэты
круты і рашучы дзень гнілыя хлявушкі, пуні, сьвірны.
Чырвоныя ад холаду рукі моцна прывязвалі канцы
павадоў да сьценкі агульнага хлява.

А на дварэ хлопцы ўстанаўлялі сталюгі, каб нарыхтаваць
шалёўкі для кармушак. Далучаліся новыя дабраахвотнікі—
чырвонагвардзейцы вясковага Кастрычніка. Застукалі
малаткі і ўрэзалася ў дрэва падоўжная піла.
— Каму гэта дамавіну ладзяць?—спытаў высокі жартаўлівы
пасялковец Рыгор—і сам адказаў:

— Гэта, значыць, усяму старому дамавіна. Капут.

— А ты, Рыгор, не балакай, а пайдзі еўні разьбяры—
дошчак ня хопіць.

...І ўночы, на сходзе ў школцы,—уночы, калі ахрып
збляднеў Савельлеў, даючы ў соты раз растлумачэньне
пра статут колгасу,—уночы, калі таварыш з гомельскіх
галоўных майстэрняў шчыра і горача сказаў аб Ёльчы,
аб Сельмашбудзе, аб 25-ці тысячах пяцігодцы,—уночы
беднякі і сераднікі вёскі Лапічы пацьвердзілі сваё
даўнейшае рашэньне: усім абагуліць насеньне, таварную
жывёлу і мёртвы інвэнтар». Калі-ж ладыйшлі да «бягучых
спраў», бяднячка Марфа Лапіцкая папрасіла слова і заявіла,
што аддае сваё гумно пад колгасную пуню.

ТРЭ' БЫЛО сьпяшацца далей,—у Цёмны Восаў, у
Завідаўку, у Пыцкаўку... Я ехаў па палёх, дзе пад тон-

кім сьнежным засьцілам яшчэ праступалі чорныя рубцы сялянскіх меж. Я праяжджаў шляхамі, дзе трапляліся старыя гнілыя крыжы з панавешанымі анучкамі. І ў малочнай глыбіні кругавідаў бачыў я, як зьняможана ўскідвалі крыльлямі кулацкія ветракі.

Я ехаў насустрач людзям, якія руйнуюць гэтыя межы, конфіскуюць ветракі і ломяць крыжы. І было радасна думаць, што жывеш на гэтай зямлі і сярод гэтых людзей, і адчуваць, як сьвежы вецер варушыць валасы на ілбе.

Люты 1930 г.

ЛОМКА

ЗЯЛЁНАЯ завостраная каса разрэзвае Дняпро ў гэтым месцы. Рака разыходзіцца ў бакі двума цёмнымі валавянамі зыгзагамі. «Старых» і «Прорва»—так завуць людзі гэтыя два рэчышчы Дняпра.

Ня ідуць па «Старыку» баржы і барліны і ў золкія восенскія ночы старанна абыходзяць яго расквечаныя агнямі дняпроўскія параходы. Гіне «Старык» у лазовых зарасьніках і туманах далёкіх заліўных паплавоў. Рака прарыла сабе другі ход—яна прасачылася спачатку тоненькім няпрыкметным раўчаком, дзесяцігодзьдзямі размывала зямлю, адносіла па крупінцы жвір, пакуль хваля за хваляй ня рынуўся Дняпро па новай пуціне. Так узьнікла «Прорва».

... Уначы сьвеціцца на касе крывавай рубін маяка. Параходы намацваюць у змроку форватэр, баржы і плыты павольна накіроўваюцца на агеньчык, блішучы ўначы раскладзенымі вогнішчамі... Бруяцца цёплыя агні жыцьця па новай рачной пуціне—яны мінуюць «Старык», бо там канец, там гібель.

... Гэта аб рацэ. Але я хачу сказаць аб рэчах і людзях.

ДЫК ВОСЬ, шэсьць год назад на гэтых былых прыд-
няпроўскіх землях графіні Бараноўскай была заснавана
комуна пятнаццацю кемлівымі, упартымі дзядзькамі. Па
вадыром групы быў гарачы і дзелавіты Сьмірноў, той
самы Сьмірноў, што цяпер кіруе беларускім союзам кол-
гасаў... Ён, які «ведаў усе хады і выходы», быў на ча-
ле гэтай групы немаможных гаспадароў і пагарэль-
цаў—людзей з цяжкімі рукамі, тугім сэрцам і асьця-
рожным і недаверлівым розумам. Гэтым людзям,
узгадаваным на вузкай бацькавай паласе, на пракля-
тым кругавароце сялянскага клопату—гэтым людзям
трэ' было ладзіць вялікую гаспадарку. Да іх перайшлі
дзіравыя панскія аборы і адзічэлыя прасторы панскіх
палёў.

Былыя парабкі не захацелі ні гэтых абораў, ні гэтых
палёў. У парабка графіні Бараноўскай жыў у душы ка-
валак коласаўскага Міхала—сьляпая прага да «новай
зямлі», да сваёй сядзібы.

Свая зямля, свая пасада—

Ці ёсьць мацнейшая прынада?

Пасьля рэвалюцыі парабком далі надзелы зямлі і яны
пачалі гаспадарыць. Калі-ж у пусты графскі фальварк
прыехалі першыя комунары—яны сустрэлі іх са шчы-
рай варожасьцю.

... У фальварку ішло змаганьне, прыходзілі і адыходзі-
лі людзі, сутыкаліся ілбамі сялянская сквапнасьць і
куністычная навіна.

Недаядалі і мерзьлі, марылі і пасылалі праклёны, вы-
крывалі шкоднікаў і вучыліся політграмаце—і праз
шчыльны шэры масыў будняў прабіваўся тоненькі, ня-

прыкметны раўчак навізны. Жыцьцё рыла новае р
чышча і рака жыцьця размывала быт і адносіла ст
рыя—стагодзьдзямі асьвяшчэнныя—рэчы.

... Шчэзьлі доўгія сялянскія ўсыпішчы, дзе хаваў га
падар запасы на зіму. На што яны, калі ў комунскі
сьвірне ёсьць засекі на сотні і тысячы пудоў збожжа
Зьніклі шчарбатыя цабры і цяжкія чорныя чыгуны,
якіх давала гаспадыня сечку сваім каровам. Навошт
яны, калі сваіх кароў няма, а малако бяруць у ко
мунскай малочнай...

Ня стала ў хатах сярпоў і рыдлёвак, драўляных даё
нак і кадушак для гуркоў і капусты. Машыны робяць
за сотні сярпоў і рыдлёвак. У агульным склепе мочаць
ца гуркі і навалены качаны капусты...

Адзін за другім—з сумненьнямі і хістаньнямі—павыкі
далі людзі «багоў». Дзеці гулялі на нападворку з гэ
тымі размалёванымі дошчачкамі, а потым кінулі..
І нельга ўжо ў хаце комунара сесьці «на покуце», бо
няма яе—зыйшла ў нябыт.

Зыйшла ў нябыт і круглая гліняная міска, з якое хля
бала, сабраўшыся гуртам, сям'я: на месца міскі зьві
лася коопэрацыйная пасуда.

І верацён ня стала, улюбёных поэтамі верацён! Зьні
кае, зьнікае мінулае поэзія доўгіх вясковых вечароў з
бясконцай ніткай кужалю, з ціхай і сумнай матчынай
песьняй і скрыпам калыскі.

андаракі, а хромавыя боты—ня менш «самабытныя»
андаракі а хромавыя боты—ня менш «самабытныя»
лапці. І яшчэ цэлая армія новых рэчаў.

Зацікалі на сьценах «ходзікі». Без гадзінніка нельга, бо роўна а 6-й раніцы трэба на работу, а з 11—абед, а а 7-й увечары—пасяджэньне...

Газэта стала часткаю жыцця, чымсьці абавязковым і бязумоўным. Чытаюць «Бедноту», «Вёску», «Беларускую работніцу і сялянку», «Кресьціянскую», «Комсомольскую правду»... Больш 15 рублёў у год ідзе ў комунара на літаратуру.

Зьявіліся ў хатах зубны парашок, туалетнае мыла, брытвы. Увайшоў у быт каляндар. Жыць без каляндара можна было толькі дома, на вёсцы, калі дні цягнуліся нуднай бясфарбнай чарадой...

АЛЕ ЎВАХОД і прыход рэчаў толькі павярхоўна адлюстравалі тое, што адбывалася ў глыбінях псыхікі. А там у глыбінях ішоў складаны і цяжкі працэс ломкі... Многія прыйшлі ў комуну, каб «сабечыць». Гэтае характарнае слова азначае тыповую ўласніцкую цягу да наапаўнення, да асабістага багацьця. Людзі замацоўвалі за сабой хаты і гаспадаркі ў роднай вёсцы і прыходзілі ў комуну з адзінай мэтай—нажыцца, набраць як мага больш,—і назад.

Даходзілі чуткі, што ў вёсках, адкуль былі родам многія комунары, бачылі комунскую зброю і комунскія паўкажухі... Змагацца трэ' было бязлітасна і сурова.

І, змагаючыся са шкоднікамі і кулацкім элемэнтам, лепшыя комунары самі выкарчоўвалі ў сябе гэтую цягу

«сабечыць», бо кожны-ж з іх быў усё-ж такі селянінам і потэнцыяльным уласнікам...

Потым надышла пара «божаскага соцыялізму», калі ніхто не хацеў працаваць, бо зарплату ўстанавілі ў 10 капеек за дзень («на ніткі»), а провізыйны паёк комунары атрымлівалі дармова... Гарачыя і прыгожыя словы аб колектыўным жыцці і соцыялізме не маглі ўламаць людзей.

І вось трэ' было паступова пераходзіць на «рабочую гарадскую сыстэму», на выключна грашовы разлік, каб зрабіць з вялых і ленных сялян больш-менш дысцыплінаваных работнікаў. За кожную рабочую гадзіну—10 капеек. Мужчына зарабляе рубель за дзень, жанчына—восемдзсят капеек, а дзецям выдаецца ад 3-х да 5-ці рублёў у месяц. Каменшчык, цясьляр, трактарысты, старшыня савету, караўнік, сьвінавод—усе маюць аднолькавы заробтак (выключэнне зроблена толькі для мэханіка і каваля).

А калі чалавек захварэе—за ім захоўваецца палова заробтку.

І гэта было ня ўсё.

Кожны пачынаў выконваць сваю справу, свой «нарад», але слаба адчувалася зацікаўленасць усіхняй справай—не набылі яшчэ інстынкт грамадзкай уласнасці.

Глеб Успенскі пісаў некалі, што наша сялянства—гэга «вобла», суцэльнае стомільённае племя, шэрая маса, пазбаўленая ўсякай індывідуальнасці. У гэтым народніцкім успрыманьні рэчаіснасці ёсць свая доля праўды. На палёх былой імперыі стагодзьдзямі ўзга-

доўваўся тып бязьлічнага раба, пасыўнага і консэрвацыйнага «расейскага» мужычка—«вобла», з якой нажываліся зямельныя арыстакраты і вясковыя капіталістыя. І вось я ўспамінаю комунара Сьцёпушку з яго патухлымі вачыма, з яго заўсёды аднолькавым пакарлівым тварам. У памяці ўстае дрымучая барада і грыўка валасоў і рыжая старая сьвітка. Сьцёпушка ніколі ня выступае на сходах, ніколі не спрачаецца, ён працуе ў комуне, як некалі батрак працаваў у пана.

Але побач са Сьцёпушкай я бачу постаць неспакойнага, «заядлага» Івана Махонькі, які «ўсюды ўсуне свой нос». Махонька нападае на канюха за тое, што той не экономіць сена; ён патрабуе «рашучых мер», каб людзі зьяўляліся на работу адразу пасья званка. Гэты ніяк не падобны да «воблы»!

Ужо нараджаецца новы тып гаспадара колектывістага, гаспадара і грамадзкага працаўніка.

Вось Мікола Кулага—«чалавек з фантазіяй», які пайшоў у комуну, каб «пакінуць сьлед», бо на сваёй гаспадарцы толькі «ходзіш да сьмерці кругам»... Ён быў некалі ў Амэрыцы, працаваў на фэрмах, многа пабачыў там і вось дамагаецца, каб у комуне завялі амэрыканскія куратнікі на калёсах—пасья жніва можна вывозіць курэй у поле і там пасьвіць... Ён марыць аб грузавіку, з дапамогай якога можна будзе дастаўляць на станцыю Рэчыца малако «ў дзьве гадзіны normalнай жуткасьцю», а гэта выгадней нават, чым перапрацоўка на сэпаратары...

Вось актывістка Маня Сопат. Яна разьмяркоўвае жанчын і дзяўчат на работу і сама бярэцца за самае цяж-

кое па «нараду» заданьне. Яна пільна сочыць за парадкам і абураецца, калі бачыць гультайства.

— Цяпер ідуць на работу па «нараду»,—казала Маня на партыйным сходзе комуны,—а пакуль яны прыдуць, ды пастаяць, ды пагавораць, ды пакураць, дык добрая гадзіна пройдзе... Я старшыня нашых жанчын і ведаю, што жанчына даўно на рабоце, а мужчына стаіць. Так ня добра, трэба падняць працоўную дысцыпліну, каб не сьмяяліся з нас пасялкоўцы і кулакі... Гарачая праўда білася ў Маніных словах.

ДЗЕЦІ! Яны нарадзіліся тут, на высьпе новага грамадзкага ладу.

Няхрышчонае здаровенькае пакаленьне—яно ня ведае такіх слоў, як поп, царква, коляды, вялікдзень. Дзеці не разумеюць, што такое свая карова—на сьвеце існуе малочная і там вечарам выдаюць цёплае малако.

У дзяцей комуны ўжо выпрацаваўся спэцыфічны рэфлекс на звон: калі звоняць—значыць ідуць на работу. І калі комунарцы прыходзіцца бываць са сваім дзіцем у вёсцы і дзіцё чуе, як звоняць у царкве, яно пытае:

— Мама, што гэта ў іх—на работу звоняць?

У ясьлях малыя гуляюць «у трактар», у «піонэры», ходзяць гуртом гуляць, а пасья абеду сьпяць у высокіх ложках ясельнай спальні...

Падрасуць—пойдуць у школу. Ём, «маладой расе», як гавораць комунары, ня трэба з пяці год пасьвіць сьвіней, няньчыць малых сястрыц і брацікаў, вазіць з

бацькам дровы з лесу... Яны вучацца і па кніжках, і па жыцьці—і комуна забяспечвае гэту вучобу.

І яшчэ: яны ніколі ня будуць ведаць, што такое злосьць, дзікая густая злосьць маленькіх уласьнікаў. Іх не атруціць гэта сялянская «прыродная зараза», як кажа «правільны дзед» Яўхім. Бо няма ў бацькоў сваіх загончыкаў, сваіх хатак, і ня будуць бацькі дзяліць гэтых загончыкаў між сынамі сваімі.

... БРУЯЦЦА цёплыя агні жыцьця на новай пуціне, яны мінаюць старое рэчышча, бо там канец, там гібель.

... Гэта аб рацэ. Але гэта таксама аб рэчах і людзях.

Лістапад 1929 г.

ДРАКОНЫ НА ЗЯМЛІ

У ТРЭЦІ раз напаткаў Харытон «таварышаў» на ба-
лоце. І што гэта яны сабе думаюць? Што ім трэба на
сялянскай сенажаці? Ходзяць з нейкімі цацкамі, пор-
каюцца ў багне, нешта мераюць. Вось і цяпер... Ссу-
нуўшы на патыліцу сваю «форменную» шапку з сінім
аколышам, Харытон рашуча ступіў у бок і з купіны на
купіну стаў перабірацца да групы незнаёмых людзей,
адзетых па-гарадзкому.

— Здрасьце,— сказаў ён, падышоўшы бліжэй і выцяг-
ваючы з багны левую нагу, чорную па калена.

— Здароў, дзядзька... адкуль?

— З пасёлку «Чырвоная праца». Тутака недалёка.

— Капаць канавы пойдзеш? Хутка наймаць будзем
людзей.

— Нашто канавы капаць?

— Асушка балот праводзіцца... чуў. Скрозь будзе
асушана...

Харытон памаўчаў, паглядзеў на круглую чырвоную
штучку з доўгім шнуром, на рыдлёўкі, на тоўстыя бо-
ты людзей. Потым сказаў:

— А што вы з вадой зробіце? Вып'еце, ці што?...

Трасцу вы асушыце.

Яшчэ пастаяў і пайшоў.

Гнуткая, як цыркавая сетка, зямля гойдалася пад ім. Часам вялічэзная ўздухавіна вырастала наперадзе і ападала з хрыплым засосам. Зноў, як учора, як тысячы ўчора назад у паветры нараджаліся і гасьлі кароткія мэталёвыя гукі:

— У... у... у...

ЧАТЫРЫ гады прайшлі з таго дня і гэі зямлі, па якой прабіраўся дзядзька Харытон, ня стала. І ў «сьветлую хрыстову нядзелю» 1929 году Харытон запрог каня і павёз жонку і дзяцей у «Сосны», у савецкую гаспадарку ім. 10-годзьдзя БССР, на вялікае і нязвычайнае сьвята.

— Ажно паглядзі ты—чаго захацелі, таго дамагліся,—гаварыў ён дарогаю жонцы.—От-жа-ж асушылі.

І ён прыпамінаў даўнейшае Мар'інскае балота пана Агаркава, касьбу, свае чорныя запэцканыя ногі і востры пах зрэзанай атавы. Як даўно гэта мінулася...

Цяпер ён быў на ранейшым балоце.

Ён ехаў шырокай і роўнай, як струна, дарогай. Вялізарныя рыжаватыя прасторы зямлі беглі ў далячыню, разрэзаныя глыбокімі і тонкімі канавамі, у якіх ледзь-ледзь дурчэла вада. Ён узьяжджаў на масткі, перакінутыя праз шырэйшыя каналы. Гэта былі дзіўныя новыя рэкі—яны выцягваліся сіняватымі сталёвымі трыкутнікамі і калолі кругавід завостранымі канцамі.

Харытон бачыў палянкі ўжо ўзаранай машынай зямлі (роўненькія акуратныя кавалкі ляжалі адзін на другім) і кусьцістую цёмна-зялёную рунь азімага жыта... Ён бачыў усё гэта, пад'яжджаючы да «Соснаў», персякаючы спрадвечны балотны прастор, якім апанавалі «таварышы», адзетыя па-гарадзкому.

«БАЧЫЦЕ, якая тут нетра, якая тхлань: цэлы тыдзень ідзі і да краю не дацягнешся»,—так пачынаецца адна паляшувкая казка, запісаная Сержпутоўскім. Да «Соснаў», да гэтага лясістага оазісу балотнай пустэчы, дабіраліся толькі на чаўнох. Неабсяжныя даячыні Мар'інскіх балот навокал, глуш, самота, робінзонаўскі дымок адзінокага кураня. Дзікія гусі і журавы, жудасны крык чалавека, якога павольна засмактвае балотная багна, «хундзі»-малярыя, касьба з рызыкай для жыцця, каўтун, горкія і сьмешныя паляшувкія казкі. Романтика? Беларусь? «Фатальная сіла Беларусі»?.. Не, калі такая мая Беларусь—я ненавіджу яе. Я ненавіджу гэтую балотную хутарскую Беларусь з яе моцнымі плотамі вакол сядзіб, з яе кубламі і лучынай, з яе сыфілітычнымі вёскамі, гэтую Беларусь, дзе п'юць ад каўтуна чалавечую мачу і дзе так нядаўна панавала шаптуха і хутарскі кулак—які-небудзь Лявон Бушмар з аповесьці Чорнага... Я ненавіджу гэты вячэрні шолах чароту—ён ціха запальвае ў сэрцы салодкую журбу бяссьільля, пакорнасьці і спакою...

І вось я прыпамінаю сухую мову эканамічнай географіі. Мізэрны ўклон усіх водных патокаў, рачушак і рэк Палесься, няроўнамерны падзел рачных прытокаў Прыпяці, тысячагодняе напластаваньне ілу і пяску,— вось адкуль гэтыя балоты і гэты чарот.

... Летам дваццаць шостага году на высьпе «Сосны» ўпяршыню загучэла сякера цесьляра. Колфонд Наркамзему ўзьвёў тут першыя баракі для рабочых і тэхперсоналу. А да 1929 году выспа «Сосны» перастала быць выспаю, бо асушаны амаль усе дзесяць тысяч га Мар'інскага балотнага масыву. Выпрастаная жалезнай рукой тэхнікі рака Арэса высмоктвае балотную ваду праз густую сетку мэліорацыйных канаў. І сёньня «Сосны»—цэнтр гіганцкага саўгасу на 4.218 га, першай гаспадаркі такога тыпу (на балоце) ва ўсім Саветкім саюзе.

Пятага мая, у «хрыстову нядзелю», у шэры, мяккі веснавы дзень карчаватымі палескімі грэблямі цягнуліся ў «Сосны» сялянскія фурманкі.

Сотні паляшukoў сышліся сюды за дзесяткі вёрст на комсамольскае свята першай баразны. Як і Харытон, усе яны не чакалі нічога падобнага. Яны і цяпер ня верылі цалкам у бальшавіцкае цуда на балоце! Многія з усмешкай гаварылі, што «трахцель ня возьме», што «жыта будзе нішчымнае»... Але нейкая сіла выявілася як мацнейшая і за гэтую ўсмешачку, і за адвечную традыцыю—і ў першы дзень вялікадня 500 сялян сабраліся ў «Соснах», каб сваімі вачыма ўбачыць, як будуць выяжджаць на палі саўгаскія трактары. Сярод гэтых людзей ня было ніводнага п'янага.

ЗА ДРАЎЛЯНЫМ манежам пачуўся сухі выразны гук—застукала сэрца першага заведзенага мотору. І вось з-за павароту выпаўзла жоўталапая жывёліна. Запахла бэнзінай...

Напаўняючы паветра рэзкім мэталёвым грукатам, выехалі на дарогу адзінаццаць трактараў.

Вецер шалёна ірваў чырвоныя сьцяжкі над радыятарамі Сталёвая колёна выцягнулася па дарозе.

Наперадзе ішлі 10 бліскучых амэрыканскіх «Інтэрнацыяналаў», 11-м быў шэры, з раскрытымі жалезнымі вантрабамі, «Красный путиловец».

На «Інтэрнацыяналах» і на «Путалаўцы» сядзелі хлопцы ў белай спэцвопратцы—комсамольцы-трактарыстыя. А між машынамі мітусіўся каранасты зашмальцаваны чалавечак—мэханік Ёткін. Ён крычаў «срэдняя скорось» і перабягаў ад машыны да машыны, спрытна ўскокваючы на сьпіну трактара...

Натоўп сялян ішоў сьледам за машынамі.

— Праўду казаў стары Гардзей,—ціха загаварыў, ідучы побач са мной дзядзька з Кузьмічоў,—праўду казаў, што па зямлі будуць хадзіць драканы... Вось яны—драканы...

— Заварочвай сьмялей!—закрычаў Ёткін,—І адзін за другім трактары перапаўзьлі масток і выехалі на маўклівы прастор асушанага балота...

Пайшлі!

Адзін, другі, трэці...

Чацьверты нечакана асеў на бок і сярдзіта закашляў. Да яго падскочыў Ёткін і некалькі рабочых саўгасу.

Машыну паднялі, і яна прыскаючы чорнымі камякамі зямлі, пайшла сьледам за авангардам колёны. За ёю рушылі астатнія. Поле напоўнілася машынным гулам, які здалёк нагадваў грукат уцякаючага цягніка. У чырвоных талерках дыскавых барон закіпела зямля. «Інтэрнацыяналы» дыскавалі ўзоранае летаўняй воўсенню поле. А «Путиловец» вёў доўгі высока-калёсны расьсявальнік, які роўненька пасыпаў скібы каліевай сольлю... Па ўгноенай зямлі зноў пройдуць бароны і апошнім праезде каток, які стопудовым цяжарам утрамбуе глебу. Тады ўжо тут пасеюць ачышчаны высока-гатунковы авёс.

— Трактары разьбіліся на пары і роўнамерна заходзілі з канца ў канец.

Паўтысячны натоўп людзей згрудзіўся на дарозе і нема сачыў за цудоўнай рботай машын.

Трактары перачосвалі чорную галаву зямлі.

— І гэх, журавы!—раптам пачуў я за сабою голас. Пасялковец Харытон махаў рукой, паказваючы на дзьве чорныя стралы на кругавідзе.—Эх, журавушкі! Няма вам больш месца... тут хлеб будзе расьці!

Чорныя стрэлы гасьлі ў сіняватым тумане.

ХТО адлюструе гэтае змаганьне гукаў і колераў? Гэтае векавое палескае «у-у-у» і гэты шырокі і грозны, як бясконцы раскат грому, голас трактарнай колёны... Гэтая іржа хваравітых балотных расьлін і чорныя глыбы ўзьнятых жалезам прастораў...

Вечарам маленькі старшыня батрацкага профсаюзу з узбарозьненым воспаю тварам гаварыў са сцэны рабочага клюбу-бараку:

— Таварышы батракі, беднякі і сераднякі. Вы сваімі вачыма бачылі бальшавіцкую работу. Мы сягоньня працавалі толькі тры гадзіны, але за гэтыя тры гадзіны пасьпелі забаранаваць і ўгноіць пяць гектараў. Вы бачыце, што можна зрабіць з машынай, а галоўнае— колектывам... дружным, зьяднаным колектывам, таварышы! Выступайце-ж на змаганьне з балотам і стварайце колектыўныя гаспадаркі. А мы дапаможам. У парадку соцыялістычнага будаўніцтва наша трактарная колёна выядзе ўзараць вашыя палі!..

Так гаварыў старшыня батрацкага профсаюзу. А вось што кажа адна паляшувская казка: «...Заядаюць, падаюць людзі адзін другога гарэй, як зьвер зьвера. Яны ня знаюць таго, што адзін чалавек ня мае моцы, бы чарвяк, бы тая былінка ў полі: наляціць вецер, закруціць хвіля, дый сатрэ, зраўнуе з зямлёю. Быў чалавек—пхх! і няма, бы і на сьвет не радзіўся. Толькі тады чалавек моцны, як ён не адзін, а жыве з другімі людзьмі ў згодзе ды ў ладу. І чаго толькі ня зрабяць людзі, калі возьмуцца за дзела грамадою, бы адзін чалавек»...

Глыбокая народная казка была ўсё-ж такі наіўнай казкай. Бо толькі ў казцы можна марыць аб тым, што ўсе людзі могуць жыць «у згодзе ды ў ладу». Пролетарыят павёў працоўнае сялянства на зьніштажэньне кулацкага зьвера і на пабудову такога жыцьця, калі чалавек

ня будзе проста «пхх», а будзе радаснай і каштоўнай адзінкай грамадзкага цэлага.

...Вузкія здаўленыя вымярэнні беларускага Палесься—лес, балота, лес—раптам мяняюцца, калі выяжджаеш на дарогу ў «Сосны». Тут нейкая новая географія, па-новаму збудавана зямля, неба, прасторы.

Гэтыя самыя людзі, якія сядзяць у гэтым паўзмрочным бараку і слухаюць прамоўцаў, вось гэтыя самыя «дзікія паляшукі», якія служылі нявычарпальным этнографічным матэрыялам для рознага роду аматараў «беларускай самабытнасьці»,—вось гэтыя самыя паляшукі будуць перашываць зямлю і прасторы, а разам са старой зямлёй згіне навек стары тып чалавека. І няхай—няхай яна хутчэй гіне гэтая тхлань, гэтая багна, гэтая горкая і сьмешная паляшучкая казка!

Май 1929 г.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

ЭНТУЗІЯСТЫЯ ВАРШТАТУ

Усе нарысы гэтага разьдзелу—аб слаўных бойках добрускіх пролетараў за соцыялістычную фабрыку—і прысьвячаюцца кіраўніку гэтых боек — партыйнаму колектыву фабрыкі „Герой Працы“.

PHYSICAL SCIENCE

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PHYSICAL SCIENCE
DEPARTMENT OF PHYSICS
530 SOUTH EAST ASIAN AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60607

СКІДАНЬНЕ ЛАНЦУГОЎ.

КАВАЛАК абсмактанага сала плюхнуўся ў шклянку гарбаты. Навакол засьмяяліся, а тая, што піла гарбату—худзенькая, вузкагрудая, з птушыным тварам—зьдзіўлена і жаласьліва скрывіла рот і раптам кінула вострыя дзявочыя локці на дошкі стала; тоненькі, пісклівы, бездапаможны плач пачуўся ў аддзяленьні.

Тоненькаму дзявочаму плачу суджана было перарасьці ў гоман абурэньня, у гром пролетарскага протэсту, у навальніцу рэволюцыйных зьмен у жыцьці паўтартысячнай фабрыкі. Усё адбылося ў Добрушы, на буйнейшай у рэспубліцы папяровай фабрыцы «Герой Працы», заснаванай шэсьцьдзесят год назад князем Тодарам Паскевічам.

Гэта была адна з тых расейскіх вотчынных фабрык, дзе працавалі з пакаленьня ў пакаленьне, дзе служылі ў цэхах малебны, дзе значная частка рабочых была зямельнымі ўласьнікамі, паўкулакамі, што сьвята верылі ў тое, што «ўсе сіцылісты—жыды», што лепшае шчасьце на зямлі стаць майстрам ці «архангелам», цалаваць руку пану дырэктару і класьці грошы на пошту «у куўшын».

На гэтай фабрыцы ў савецкія дні зацкавалі работніцу вучнёўскай брыгады паккамеры, яўрэйскую дзяўчынку

Веру Кузьняцову. Лена Шараева, комсамолка, драпала ёй твар, рвала валасы і плявала ў твар паганым словам «пархачка».

— Ня бі мяне, ня муч!

— Мучу і буду мучыць.

— За што?

— За тое, што жыдоўка.

Адкуль была такая нянавісьць у Лены Шараевай, дачкі рабочага, члена Комуністычнага Саюзу Моладзі? Карэньні ляжалі глыбока, яны вялі ў нетры ўнутранага жыцьця фабрыкі і змрочныя катакомбы яе гісторыі. Калі партыйныя таварышы пайшлі ў гэтыя нетры і катакомбы, яны ўбачылі, што асоба Шараевай, па сутнасьці, нічога ня можа растлумачыць у гэтай справе. Тварам да твару партыйныя таварышы сустрэліся з учарашнім днём фабрыкі, з яго чорнымі зданямі і сіламі.

Учарашні дзень жыў у нянавісьці да «наброду» (так называлі на фабрыцы новых людзей), у лёзунгу «Добруш для дабрушан», у тупой чорнай злосьці да «пархатых», у ночных малебнах па князеўскім дырэктару фабрыкі пане Стульгінскім. Учарашні дзень жыў у адкрытым саботажы лёзунгаў партыі, у сьліднай лічбе прагулаў, у сарцірнай літаратуры, накшталт: «жыды, жыды заўладалі ўсімі шляхамі да багацьця»... Фанатчыкі-манахіні, былыя прыжывалкі Стульгінскага, кіравалі вучнёўскай брыгадай паккамеры, нацкоўвалі беларускіх і расійскіх дзяўчат на «пархачку» Веру і адпускалі сваіх вучаніц з работы для таго толькі, каб яны зьбегалі ў царкву і пацалавалі плашчаніцу...

Учарашнія «архангелы»—жандары, стражнікі і шпіёны Стульгінскага, яго верная хлопская сьвіта—учарашнія «архангелы» працавалі на фабрыцы з жонкамі, дзяцьмі, кумамаі і сватамаі... Побач з імі стаялі ля машын і каландр пролетарцы—безьзямельныя рабочыя фабрычнай Слабады, старыя заклятыя ворагі «архангелаў». Гэтыя рабочыя памяталі тыя дні, калі да іх, у халодныя і голяыя кватэркі, прыходзілі «архангелы» з вобыскамі, яны памяталі хлопскую зругу над імі ўсіх гэтых Грыгарэнкаў, Паньковых і Бужынскіх. На плячох пролетарцаў зарубцаваліся вогненыя пацалункі дротавога бізуна Грыгарэнкі—галоўнага дырэктарскага сабакі, а цяпер гэты Грыгарэнка лез угару па адміністрацыйнай лініі... Протэставаць? Але ўсе маўчаць, ніхто не адважваецца сказаць мужага і гарачага слова протэсту. Гнілая вярхушка партыйнага кіраўніцтва сама сябрала з кулацкім элемэнтам.

П'яны кулачок Панькоў, які гандляваў коньмі і змагаўся на фабрыцы з чырвонымі партызанамі, быў ідэалёгічным кіраўніком комсамольскай ячэйкі. Такі чалавек выхоўваў Лену Шараеву і не адну Шараеву. На фабрыцы зьбіралі грошы для папа, на фабрыцы работніцы хрысьціліся пасья таго, як партыйны работнік выходзіў з цэху («ачысьціцца трэба»), на фабрыцы зжывалі з сьвету самотную яўрэйскую дзяўчынку.

Крык з паккамеры прагучэў на ўсю Беларусь. Рабочыя галоўных Гомельскіх майстэрняў пісалі тады ў лісьце да пролетараў Добрушу: «Мы патрабуем ад вас, братоў па клясе, ад усіх сумленных пролетараў

Добруша даць рашучы адпор усім антысавецкім эмантам, канчаткова ачысьціць свае рады ад папоўскіх агентаў, якія атручваюць розум найбольш адсталяй часткі пролетараў і прытупляюць іхнюю клясавую сьвядомасьць. Мы заклікаем вас да большай пільнасьці, да самага рашучага змаганьня з праявамі антысэмітызму, з папоўска-жандарскім засільлем, з контррэвалюцыйнымі вылазкамі клясавага ворага»...

Упяршыню фабрыка разагнула сьпіну і магутным рыўком парвала на руках жалезныя ланцугі спадчыны. «Архангелы», кулакі, манашкі, антысэміты, п'яніцы і сабатажнікі—усёй гэтай кампаніі паказалі на браму савецкай фабрыкі. У Добруш прыехалі новыя людзі, дні і ночы таўкліся актывістыя ў райкоме, паседжаньні цягнуліся па 10—12 гадзін без перарыву... Перад новым партыйным кіраўніцтвам устала бальшавіцкая задача канчатковага аздараўленьня фабрыкі. Ланцугі былі парваны, але зьвеньні яшчэ віселі на руках і цягнулі ўніз—да «стульгішчыны», да папоўшчыны і сабатажу.

БЫЛА ВЯСНА дваццаць дзевятага году... На ўвесь Савецкі Саюз пошчакам аддаўся выклік рабочых Каменскай фабрыкі.

Добруш здрыгануўся з галавы да ног. Перабыталіся ўсе офіцыйныя «лініі»—райкомшчыкі, жаноргі, адміністратары, мопраўцы—увесь актыў, усе жывыя людзі фабрыкі былі мобілізаваны. «Душа вон, кішкі на тэлефон—звані!» За тры дні проект адказу каменцам

праскочыў праз райком, фабком, заводакіраўніцтва і быў кінуты ў цэхі. І цэхі загаварылі ўзбуранымі рэзкімі галасамі.

Каландроўшчыкі, сетачнікі, рольшчыкі, профорганізатары і майстры, комсамольцы і старыя—«цягальцы»,—паўтаратысячная стракатая фабрычная маса пісала на абрыўках браку пісулькі ў прэзыдыум, прасіла слова; яна граміла і крыла, і заклікала, і абяцала:— Паркеты няспраўныя. Рэзкі рэжуць коратка паперу. Сетачнікі дрэнна глядзяць на працу. Прыбіральшчыцы не прыбіраюць чыста—машыны спыняюцца... куды гэта варта?

— Таварышы, я скажу так, што дрэнна мы працуем. На машынах брыгады п'юць гарбату і да машыны не падыйдуць, пакуль папера не абарвецца. А што да бруду ў аддзяленьнях, дык мы самі вінаваты. З боку некаторай часткі рабочых і адміністрацыі ёсць тормазы, іх трэба выявіць, таварышы, і на чорную дошку... так далей. Выклік Каменкі трэба прыняць, няма фактаў, каб адмовіцца.

— Так што, таварышы, насосы слабенькія, дрэнна падаюць масу, а сетачнікі і машыністыя пра гэта не гавораць. Толькі тады гавораць, як пускаюць машыну. Паднацісьнем, браткі, а то супроць Каменкі не ўстаімо.

— Трэба гаварыць пра якасьць паперы, і трэба гаварыць пра нашу работніцу. Наша работніца ня горш работніцы каменскай фабрыкі і мы таксама спаборніцы... Так мы павінны адгукнуцца на спаборніцтва, каб адна перад адной, лаўка лаўку цягнула, пя-

цёрка за пяцёркай. Толькі што да браку, дык трэб
ўжыць захады—папера ідзе кароткая, засьмечаная.
На машынах шыбка гоняць, а на якасьць не глядзяць.
Ніводная рука не ўзьнялася супроць проекту адказу
«Герой Працы» браў на сябе перад тварам усёй ра-
бочай клясы задачу давесьці выраб паперы да 45 тон
у суткі замест 32,5 тон, прадугледжаных прамыслова-
фінансавым плянам. Брак пастаноўлена было зьнізіць
да 6 процантаў (у той момант яго было 11,7 проц.)
а сабекошт прадукцыі паменшыць на 7 проц.

«Мы робім выклік усёй прамысловасьці БССР,—ка-
зала рэзолюцыя,—і выклікаем на спаборніцтва рабо-
чы колектыў фабрыкі «Спартак».

Хто болей? Хто лепей? Хто дасьць больш паперы
краіне? Хто дасьць паперу лепшай якасьці? Хто яе
дасьць таней—«Спартак» ці «Герой Працы»? За
культурную працу, за высокую прадукцыйнасьць, за
якасьць, за соцыялізм, супроць гультаяў, п'яніц, сы-
мулянтаў, антысэмітаў»...

Райкомшчыкі Валюкевіч, Бобрыкаў, Асітроў, дырэк-
тар Арнд, фабзаўкомаўцы Абозны і Васіленка—гэтыя
людзі ня выходзілі з прадпрыемства: «трохкутнік» гу-
бляў свае формы, сьціскаўся, раздуваўся, куты нала-
зілі адзін на аднаго... Кіраўнікі не чакалі, каб першы
штуршок быў поўны такой вялізарнай вульканічнай
сілы.

Фабрыка, якая толькі 3 месяцы назад прашумела на
ўсю Беларусь контррэвалюцыйнай антысэміцкай гі-
сторыяй, былая фабрыка «его светлости князя Вар-

шавского графа Федора Ивановича Паскевича-Эриванского» з усімі сваімі кулацка-халопскімі традыцыямі—гэтая фабрыка выступала пачынальнікам соцыялістычнага саборніцтва ў рэспубліцы. Дыялектыка жыцця менавіта так рухала падзеі.

ПАН СТУЛЬГІНСКІ—князеўскі дырэктар фабрыкі—быў чалавек з эўропэйскай адукацыяй, вялікімі ведамі і здольнасцямі лоўкага комбінатара. Адным з першых у Расіі ён увёў на сваёй фабрыцы трохзьменную васьмігадзінную працу і здолеў так правясьці гэтую навіну, што яшчэ больш закабаліў рабочых і павялічыў у паўтара разы князеўскія прыбыткі. У 1896 годзе ў Пецярбурзе выйшла кніга Стульгінскага—«Очерк развития Добрушской писчебумажной фабрики князя Паскевича». У гэтай у вышэйшай ступені цікавай для гісторыка кнізе бліскучы інжынер-тэхнолёг, прамысловец і комбінатар так угрунтоўваў свае «рэформы»: «В самом деле, отработав до двух часов на фабрике и отдохнув два часа после обеда, такой рабочий многое еще может сделать до заката солнца. То же самое можно сказать и про того, который, вернувшись в 10 часов вечера с работы и проспав до 5 часов утра, может свободно проработать при своем хозяйстве до 12 часов дня... рабочие заинтересовавшись обработкой своих небольших участков или даже огородов, не только улучшают свой быт или увеличат сбережения, но и найдут здоровое производительное домашнее занятие, которое должно без-

условно благотворно отозваться на них как в физическом, так и нравственном отношениях»...

Сэнс гэтых слоў быў у тым, што Сульгінскі сьвядом ставіў перад сабой задачу ня мець на фабрыцы сапраўднага пролетарыяту, разлажыць рабочых і зрабіць з іх пакорлівых і прывязаных навек да фабрычнага ўласнікаў. Гэта быў лепшы сродак супроць мікроба сацыял-дэмакратычнай прапаганды.

Але выігрываючы на такім «нравственным» выхаваньні, Стульгінскі праграваў на другім: уласнік прыносіў на фабрыку ўласніцкія настроі, уласніцкую псыхіку і ўласніцкія навывкі працы. Рабочыя глядзелі на фабрыку, як на месца добрага прыработку—і толькі. У зямельных рабочых усе думкі, энэргія, імкненьні концэнтраваліся вакол прытульнага доміку з белымі вакняніцамі, з гародам, з шасьціпудовым япруком у загародцы і садку з малінай... Накасіўшы сена за дзень, сетачнік прыходзіў да сваёй машыны са словамі: — Ну, цяпер можна адпачыць... дабрыня!—і завальваўся спаць на абрэзкі.

Каландры (машыны, што надаюць паперы бляск і гладкасьць) пускаліся на ціхі ход, людзі папівалі гарбатку, некаторыя ўпраўляліся за час работы зьбегаць у лазню. Вясёлы і бесклапотны Захар Чайка спайна намываў шчаціністыя твары таварышаў і спрытна працаваў брытвай, пакуль на яго варстаце ня лопалася паласа паперы... За ўсё гэта білі, біў сам пан дырэктар сваім сукаватым кіем (эўропэйская адукацыя добра ўжывалася з «отечественными» мэта-

дамі). Аднак, кіем выбіць само нутро чалавека не ўдавалася. Дырэктар нічога ня мог зрабіць з упартымі фактамі.

...ВЯСНОЮ дваццаць дзевятага году лепшыя сілы фабрыкі выступілі ў бой за стварэньне ў гэтых сьценах духу сапраўднай соцыялістычнай працы. У авангардзе ішлі радыё, сьветлавя і насыценныя газэты. Кожную раніцу з маленькай фабрычнай радыё-станцыі разносіліся па ўсіх цэхах вясёлыя гострыя словы фэльетонаў:

— Го-го,—кашлялі гучнагаварыцелі,—а вось паслухайце яшчэ, таварышы, пра нашага Зімана, што любіць прапусьціць шкалачку, а на вытворчасць яму напляваць... Адночы ўвечары наш Зімін...

Радыё дзейнічала цудоўна. У цэхах бурна рагаталі. Прагульшчыкі і п'яніцы, якіх высьмейвалі фабрычныя фэльетоністыя, хадзілі з цёмнымі тварамі і пагражалі «зьнесьці гэтае радыё, каб яно не брахала». Вечарамі, калі канчала работу другая зьмена і ля фабрычнай брамы ўжо штурхаліся рабочыя трэцяй, на сьцяне зьяўляліся сьмешныя крывыя малюначкі з размазанымі надпісамі... Вось хлопец сьпіць, а машына рве паперу. Вось п'яніца прыціскае да грудзей паўлітра... Чароўная ліхтарня стаяла сярод вуліцы. Сотні пар вачэй былі прыкованы да экрану.

Атаку на гультаёў, прагульшчыкаў і п'яніц вялі таксама насыценгазэты: «Рафінэр» (назва машыны, якая

перамолвае масу) і «Прывадны молат» (жвавая газетка механічнага цэху). Рабкоры пісалі:

...Многія рабочыя прыходзяць на работу аддаць сваю 8-мігадзінную працу ўзняцьцю прадукцыйнасьці працы, але ня ўсе, як, напрыклад, рабочы паккамернага цэху тав. Шэўчанка Іван. Замест таго, каб удзельнічаць у соцыялістычным саборніцтве і даць каменцам адказ, ён пайшоў з мяшком у палоўнік набіць палавы²⁾, а такіх Шаўчэнкаў не адзін, а таварышы на рабоце пра такія факты маўчаць...

В о к а

...Усе рабочыя аднадушна прынялі выклік каменцаў і—мала таго—на фабрыцы можна пачуць «даёш 50 тон у суткі», а шаноўны Дзямідзечка працуе як бог яму на душу пакладзе... Напрыклад, пераблытаў сукны 2-й папяровае машыны, з-за чаго прыходзілася два разы мяняць сукны, не працуючы на іх... А прастоі нам дорага каштуюць.

Ш л я п а

...Добрая штука саборніцтва, але не на ўсіх распаўсюджваецца гэтая цяжкая задача... Два перадавых па выпіўцы ў нас Дзема Дзям'янцаў і Захар Чайка, а да іх прымазаўся тоўсты сват Абозны Н. (чаму ён сватам лічыцца, а таму, што хадзіў сватам, праяўляючы сваю подлюю і

²⁾ Адкіды саломы, якія рабочыя даюць свіньям

гнусную ідэолёгію адурцыць жанчыну—удава з малымі дзяцьмі за вядомага прайдоху Ямелью). Уся гэтая кампанія аб'егорыла адміністрацыю, адпрасілася па хатніх прычынах, а пайшла, канечна, на вясельле...

Р а б к о р

Партыйныя колектыў прыводзіў у рух магутныя ваганы ўздыму.

Запрошаныя з больніцы дактары праводзяць па цэхах гутаркі пра алкаголізм, потым тры дні скрозь бясплатна дэманструецца у клубе культурфільм «Алкоголь», і ўсё гэта самым цесным чынам зьвязваецца з пытаньнем аб прадукцыйнасьці працы. Інжынэр Розэнталь чытае даклад аб рацыяналізацыі, ілюструючы яго жывымі прыкладамі, а другі інжынэр—аб фордызме, і тут ізноў чырвонай істужкай праходзіць ідэя спаборніцтва. Гомельскі бязбожнік Мядэйка выступае праз тыдзень з лекцыяй «Рэлігія і новы быт» і кажа:

— Рэлігія скоўвае думку, ініцыятыву, яна не дае радасьці творчасьці... Рэлігія—вораг соцыялістычнага спаборніцтва.

Яшчэ праз тыдзень на літаратурным дыспуце аб кнізе Чумандрына «Родня» дакладчыца—вядомая гомельская славесніца Чарнышова—сьмела кідае са сцэны:

— Стары быт гнілы, нездаровы, ён губіць чалавека... Таварышы, ваша соцыялістычнае спаборніцтва—гэта адна з форм новага быту.

Наладжваецца масавая рабочая экскурсія ў Гомель. Трыста чалавек аглядаюць палацы свайго былога гаспадары, а потым ходзяць з фабрыкі на фабрыку і ўсюды даюць рапарт аб ходзе соцыялістычнага саборніцтва на «Героі Працы»; дзень канчаецца ў падшэфным палку, і рабочыя выклікаюць чырвонаармейцаў выступіць у саборніцтва ў справе чыстаты, ахайнасьці культуры.

Адным днём, у перарыў між першай і другой зьменай, у мэханічны цэх пад грукат барабанаў ўвайшоў піонэрскі атрад. Чарнявая дзяўчынка абодвымі ручонкамі трымала тоўстую палку, на якой быў умацаваны картонны плякат:

НЯ ХОЧАМ БАЦЬКОЎ—П'ЯНІЦ. ХОЧАМ БАЦЬКОЎ—ПЕРАДАВЫХ РАБОЧЫХ.

Атрад выцягнуўся паміж чорных варштатаў. Пры агульнай урачыстай цішыні сямнаццацігадовы павадыр зачытаў піонэрскі выклік цэху: бацькі, кіньце піць, зьніштожце прагулы, дайце 50 тон выпрацоўкі! — Малакасосы,—хмура ўсьміхаліся бацькі,—яшчэ ня ведаюць, што гэта за «тона», а ўжо камандуюць... Фабрыка стала жыць азартным напружаным жыцьцём.

Дыміліся шасьцяронкі на каландрах, срэбныя бліскавіцы трашчалі над белымі вадаспадамі паперы... Кожная зьмена, прыходзячы ў цэх, першым чынам кідала зірк на дошку выпрацоўкі:

— Аа... яны далі тры тысячы... ну, мы дамо тры пяць-сот... даёш, хлопцы!

І кідаліся да машын, да цыліндраў і валікаў з імклі-васьцю футбалістых.

З людзьмі адбывалася нешта нязвычайнае—яны нясь-лі назад сьнеданьне—ня было часу перакусіць. Лічбы гналіся за людзьмі. Красавік даў 47,8 тон (да гэтага найбольшай выпрацоўкай лічылася 33—34 тоны). Продукцыйнасьць працы ўзьнялася ў параўнаньні з мінулым годам на 60 проц.

І тут закруцілася галава. І тут фабком зрабіў шкод-нае глупства—адпусьціў у водпуск усю вытворчую камісію. Комуністыя ня ішлі далей. Ніхто ня думаў пра больш высокія формы спаборніцтва. І толькі адзінкі пачыналі спаборніцтва варштату з варштатам, брыгады з брыгадай, сустракаючы ўжо глухое супра-ціўленьне, лаянку і пагрозы...

НЕСПАКОЙНЫЯ ЛЮДЗІ

ЯСЬКОВА—сетачніка ¹⁾ машыны № 5—спыніў міліцыянэр і кіўком галавы паказаў, каб ён ішоў за ім. Яськоў аддзяліўся ад струменю рабочых ранішняй зьмены, што ліўся праз фабрычныя вароты, і ўвайшоў за міліцыянерам у праходную канторку.

— Маленькі вобыск,—сказаў міліцыянэр, дзелавіта прыкрываючы дзьверы.

— Які вобыск будзеш у мяне рабіць?

— Сукно.²⁾

Яськоў строга ўзадраў кашулю і спусьціў порткі, растапырыўшы ногі. У вакенца глядзелі людзі. Міліцыянэр памацаў цела. Табельшчык Гутараў засьмяяўся:

— Ці-ж ты ня бачыш—голы чалавек... Пад скуру не схавае.

Ніякага сукна ў Яськова не знайшлі.

— Можаче ісьці.

— Пачакай... гэта хто нагаўкаў!

— Сакрэт.

— Не, пачакай... на табе ключ—ідзі ў шафе паглядзі... ідзі...

— У шафе не загадана. Можаче ісьці.

¹⁾ Сетачнік—галоўны рабочы на папяровай машыне.

²⁾ Маюцца на ўвазе сукны папяровых машын.

Не-е, пачакай... Я ведаю, што на мяне ліхадзеі...
ажы—хто нагаўкаў?
казу ён не дамогся і вышаў з прахадной на вуліцу,
сучы ў сэрцы атрутны гостры боль абразы.
дваццаць дзевяць год працы на фабрыцы беспар-
тійны Сяргей Яськоў ніколі не перажыў такога зья-
каньня. Яго, Яськова, чалавека, які ніколі сябе не
арніў, якога таварышы абралі ў члены цэнтральнага
аўніцтва саюзу,—яго палічылі за злодзея і абшу-
лі, як кішэньніка на рынку, пад падазронамі і
дзіўленымі поглядамі рабочых... за што? О, Яськоў
дта добра ведаў, якая тут была прычына. Гэта па-
лося з таго часу, калі ён вярнуўся з паездкі на Зи-
юўскую фабрыку ў Ленінградзе і падгаварыў сваіх
апацоў па прыкладзе зіноўеўцаў выклікаць на спа-
рніцтва другія брыгады. Фабрыка ўжо адгукнулася
ды на выклік каменцаў і паслала ліст шклоўскаму
«Спартаку», але ня было спаборніцтва ўнутры прад-
прыемства, між асобнымі часткамі рабочага колекты-
ва, а Яськоў разумеў, што гэта самае важнае.
— Хлопцы,—сказаў,—паколькі крызіс—даёш!
ны разьлічылі свае сілы. Што можна зрабіць? Пер-
шым чынам зьніштожыць бруд, павуценне, усякую
расцу, якая панабівалася за доўгія гады ў часьці,
рамыць кішкі машыны. Потым—спрытней мяняць
сукны. Раней ішло на гэта па гадзіне—паўтары. Ця-
пер яны будуць мяняць сукны ў дваццаць хвілін на
першым і другім прэсах, ну і трыццаць на трэцім—тут
жо ніяк у дваццаць ня ўправіцца. Выпрацоўку мож-
на ўзьняць да шасьці тысяч кілёграм у зьмену (раней

давалі каля чатырох). Можна паменшыць пр
браку, а для гэтага ня быць разьзявамі—кожну
ліну быць напагатове.

Так яны парашылі і ўзяліся за справу. У два дні
гада ўзняла выпрацоўку і налаўчылася хутка
няць сукны. Заўсёды чорныя ад бруду ручкі маш
цяпер блішчэлі на сонцы залацістым бляскам.
Выклік яськоўскай брыгады намалявалі белымі
рамі па сінім полі і вывесілі на відным месцы ў
творчым цэху. Як толькі стала вядома, што Яс
«выдумаў нейкае новае спаборніцтва», што яго
гада ўжо дае 5400 кілёграм,—на яго пасьпаліся
ны і сьмяшкі, і рэзкі сівер варожасьці загойдаў
сутулаватае змучанае цела:

— Ганіце... ганіце на сваю галаву!

Каландроўшчыкі падбягалі да яго і, соўваючы ў
макраватую папяровую кромку, крычалі:

— От якая работа!.. От якая ваша работа!.. С
борнікі!..

Яськоў ведаў, што ня варта з імі спрачацца, ня ва
даводзіць, што макраватай кромкі бывала раней я
больш, што нельга адразу ўнікнуць усіх недахопаў.
ведаў, што не замілаваньне да вытворчасці кірав
гэтымі людзьмі, калі яны падстаўлялі яму ў твар
ляя вільготныя камячкі, а шалёная злосьць на яго
пачынальніка, што пасьмеў зламаць кола прывычк
градьцыі. Вобыск у прахадной канторы быў нічым
шым, як помстай яму адсталай цёмнай часткі цэху.
Прышоўшы дамоў, Яськоў расказваў аб сваёй кр
дзе жонцы. Тая сказала з дакорам:

От табе, от табе... І што ты за неспакойны чала-
век, Сяргей, чаму ня ідзеш усьлед за людзьмі?.. Вы-
стаў—спаборніцтва.

У было мулка і крыўдна. Але за яго быў сушыль-
нік Міхалькоў, яго брыгада, рольшчык Іван Цыган-
коў і тая праўда, за якую—ён адчуваў гэта—варта
на змаганьне.

ЛЕГМАТЫЧНЫ і маўклівы партыец Іван Цыган-
коў працаваў на ралах—на кухні паперы. Там у вуз-
доўгіх катлох, якія нагадваюць нейчым дантаўскае
сла, бяжыць густая папяровая маса... Ад таго, як
радуюць ралы, залежыць надзвычайна многа. Не па-
раўнаць ральшчык сваячасова масы, не запраў яе добра
водле рацэпту—і папяровая машына можа спыніць-
ся. Цыганкоў падтрымаў Яськова і зрабіў належныя
звары. Вядома, працаваць паранейшаму, калі за-
раўлялі абыяк, калі засыналі пад наладжаны машын-
ны грукат—так працаваць нельга было. Хоць фабры-
чна здорава падцягнулася пасля выкліку каменцаў,
але ўсё-ж ткі гэтага было мала. Цыганкоў са сваімі
рабочымі далучыўся да брыгады Яськова і выклікаў
спаборніцтва другіх рольшчыкаў.

Цыганкоў кар'еру сабе прабівае для мяккага крэс-
ла,—загавырылі вакол,—ён думае, што яму залатую
медаль паставяць...

Цыганкоў паднаціснуў і даў 24 скрынкі замест 21-й,
а заўсёды. Рольшчыкі таксама сталі даваць 24 скрын-
кі. Цыганкоў яшчэ паднаціснуў і даў 28. Рольшчыкі

павольна, абціраючы пот, даганялі цыганкоў
норму. Цыганкоў даў 34 скрынкі—нячуваная на
роі Працы» лічба.

Рольшчык Бычкоў зьбягаў па зыбкіх жалезных
ходцах у машынную залю і крычаў на брыгаду:

— Цішэй пускаяце машыну, чэрці! Масы няма.

Яго заступаў Іван. Вось ён прышоў, скінуў пінж
зірнуў на дошку выпрацоўкі і ўжо нагінаецца над
ламі ўсходцаў:

— Давай, хлопцы, на 100 мэтраў болей. Будзе ма

Яго заўсёды мэланхолічны твар асьвятляўся ці

хітраватай усмешкай, на крутым ілбе выступалі в

пелькі поту. Цьвёрдасьць і ўпартасьць Цыганк

здзівіла сівога «Карыма»—старага рольшчыка

рымава, як бы ён уяршыню ўбачыў, што за чала

Іван. Нечакана для ўсіх Карымаў таксама выступіў

спаборніцтва. Крыўдныя словы данесьліся да

вушэй:

— Карым пад цыганкоўскую дудку скача. Кар

падлізваецца.

Стары не адказваў і асабліва напіраў на чыстату,

ахайнасьць у працы; ён нават завёў адмысловую м

цёлку, якой сам стаў падчышчаць каля машыны,

давяраючы прыбіральшчыцам.

У ПЕРШЫЯ рады змагароў выходзілі такія людз
ад якіх ніхто не чакаў такой адвагі. Спаборніцтва ра
гортвалася нейкімі сваімі—нікім не прадугладжаным
мі—шляхамі. Далёка ня ўсе куністыя і комсамол

рабілі тое, за што браліся беспартыйныя і часта ня-
менныя пролетарцы. Комуніст Рыгор Гарэлік па-
баваў памяншэння нормы лінавальных машын у
самы дзень, калі беспартыйныя каландроўшчыкі
Казлоў і Дзямянцаў пісалі з таварышамі свае выклікі.
Канца трагедыя змрочнага душнага сямейнага
жыцця, вечныя сваркі і бойкі з нялюбай жонкай даўно
заштурханулі Пётру Казлова да бутэлькі. Рабо-
слабада, Добруш, Антонаўка, рабочыя і саматуж-
ныя сяляне і фабрычная дзетвара—усе і ўсё ведалі,
як горкага п'яніцу і прагульшчыка, якога ўжо ні-
чо не можа вярнуць на правільны шлях... Напіўшы-
ся Казлоў рабіўся пацешным і вясёлым і выкідваў
шуткі «нумары». Ён хадзіў па Добрушу ў жаночых
чыхах, высока закасаўшы порткі, і вёў за сабою на
павочцы свайго вернага жоўтаватага сабаку, апра-
маючы ў нейкую дзіцячую сукенку, стары капялюш і
шкарпавыя аблезнаўшы мордзе... Цэлая армія пад-
манцаў хадзіла за ім сьледам, і Казлоў шчасьліва
адваў яе Наполеонаўскім зіркам і крычаў п'янень-
на галаском:

Цырк! Цырк! Антраша-караша!

Самы гэты самы Пётра Казлоў раптам выступіў у со-
цыялістычнае саборніцтва. Ён рашуча кінуў піць і
зам са сваім падручным Кастусём Ігнацьцевым стаў
дваццаць дваццаць валікаў у зьмену замест ранейшых
тысячаці. Што такое здарылася з ім, чым тлумачы-
лася такая мэтаморфоза—ніхто ня мог сказаць.
Ніхто менш мог растлумачыць гэта сам Казлоў. От
якая хваля ўзьняла яго, нешта «забрала самае сэр-

ца»... Вольныя ад працы гадзіны ён праводзіць рэчцы з вудачкай у руках, а на фабрыку зьяўляўся ў пэўны час, скідае боты і з неспакойным аганьком вузенькіх вачох старога алкаголіка кажа:
— Ну, Кастусь, давай!

Другім быў чырвоны партызан Дзямянцаў. Дзема Дзямянцаў ці «Зіман», як завуць яго на рыцы, лічыўся сярод рабочых упартым п'яніцай і гульшчыкам і ня раз служыў тэмаю для фабрычных фэльетоністых.

Таварышы сьмяяліся з яго і абзывалі «свіным парэтам» за скуласты няпрыгожы твар. А ён кідаў ад аднаго бясчынства да другога, усё шучаючы і ўмеючы знайсці «сваю кропку», свой сэнс жыцця. І вось раптам бляснула яркае сьвятло вытворчага роізму, гострае слова «спарторніцтва» ўрэзалася ў душу. Вось што ён напісаў і перадаў тав. Сілюкоў старшыні цэхпрофбюро:

ВЫКЛІК КАЛАНДРЫ № 10

Мы, рабочыя каландроўшчыкі Кустаў Іс. і Дзямянцаў Д., выклікаем на соцыялістычнае спарторніцтва другія зьмены нашых каландр, а таму ма выклікаем мы каландры № 11. З свабоднага боку мы абяцаем выканаць наступнае: вышпцоўку за сваю зьмену трымаць ня ніжэй: папяр для пісьма № 6 з пал. шыр. валіка 90 см.—2.200 кгр.; картачная № 6 з пал. шыр. валіка 108 см.—6.000 кгр.; папера для пісьма № 6 з пал. шыр. валіка 90 см.—2.250 кгр.

Варштат свой абавязваемся трымаць у поўнай чыстаце і парадку. Даваць мінімальную колькасць браку. Скараціць прастоі варштату. Заяўляць сваячасова аб патрэбных рамонтах і захоўваць усе правілы ўнутранага распарадку. Ітак, таварышы рабочыя другіх зьмен 10-х каландраў і каландраў № 11, прымеце наш выклік і будзем спаборнічаць, як гаворыць комуністычная партыя.

К у с т а ў І., Д з я м я н ц а ў Д.

Сьля гэтага з «Зімана» сталі здэквацца яшчэ больш і ледзь не пабілі. Нехта насыпаў у падшып яго шыны бітага шкла. Другі раз Дзямянцаў знайшоў вышпіленым да свайго пінжака прадзіраўленую царю манэту—«мэдаль»... Гэта была вайна стульгіншчыны супроць энтузіястых.

Глядзі сам, а другіх не глядзі... чуеш!

Я псыхолёгія «стульгіншчыны» выказвалася ў гэтых словах: «глядзі сам, а другіх не глядзі», «працуй сам для сябе», «што табе да другога чалавека»... Гэты плацкі катэхізіс лунаў над цэхамі фабрыкі. Кваліфікаваны токар Пакін шчыра гаварыў мне:

— Я толькі назіральнік... Так, я толькі назіраю... што? Я гляджу сам за сабою—карысьць і мне, і дзяржаве.

Усіх відаў грамадзкай працы токар Пакін паважаў і паважае толькі драмгурток, дзе, па яго думцы, ёсьць «інтэлігентная публіка». Арыстократ ад варштату, ён стаіць у баку ад кіпучага жыцьця фабрыкі. Яго ўлас-

нае жыццё акуратна перавязана, як гальштук, і шпілена да абыватальскага сямейнага побыту. Чалавек з натугай падпісаўся на 25 рублёў 3-й зыкі, зарабляючы 150 і больш у месяц.

Дзема Дзямянцаў пазнаваў у твары Пакіна свайго рага. Гэты твар зьліваўся з вобразамі «архангелаў Грыгарэнкі, Панькова, Бужынскага. Дзема не дзеў у Пакіне ўчарашні дзень фабрычнай Слабады. Нібы ён, Дзямянцаў, быў на страшэннай вышыні рыштаваньнях нейкай дзівоснай будовы—і Пакін зваўся з гэтай вышыні чорным мізэрным жучком... Так, няхай ён быў п'яніцай, прагульшчыкам, «Зіманам»... Але вось ён аддае ўсяго сябе фабрыцы, колектыву, пяцігодцы. Ён будзе працаваць, як шалёны, пяройдзе на дзье каландры і знойдзе час для вучынай школы. Ён давядзе, што ён ня «Зіман», а Дзямянцаў, пролетары, сын пролетара, чырвоны пратызан.

У СЬЛЕСАРА Івана Нікіфаравіча Барсукова проста Нікіфаравіча, як яго завуць брыгадзіры, плячыма 36 год працы на фабрыцы і дзесяцігадовы пераезд з ссылка ў Якуцк за пяты год... Політычнае мінулае і вага эсэра перагарадзіла яму некалі дарогу ў партыю. Але жывы агонь політычнай і грамадзянскай свядомасьці гарыць у яго блакітных вачох. Нікіфаравіч адзін з самых рухавых і перадавых людзей на фабрыцы. З кожным месяцам ён усё бліжэй і бліжэй становіцца да партыйнага колектыву. Да яго прыглад

даюцца, яго правяраюць, і ўсё часьцей сярод комуністических раздаюцца галасы: «Нікіфаравіч—наш», «Нікіфаравіч будзе ў партыі».

Калі Нікіфаравіч голіцца і зьнімае са шчок срабрыстую шчаціну, ён робіцца зусім маладым. Хто-б сказаў, што гэтаму неўгамоннаму чалавеку пераваліла ўжо за пяты дзесятак.

— Весеялей, хлопцы!—крычыць ён,—калі я быў маладым, я ня так працаваў. Э-гей!

Ідэя разгарнуць саборніцтва па часьці генэральнай ачысткі варштатаў даўно ужо нарадзілася ў брыгадзе Барсукова. Асабліва напіраў на гэта напорысты энэргічны партыец Валодзька Касьцяневіч, былы чакіст, чалавек, які больш гаворыць выклічкамі, чым словамі:

— А мы гэта—бух... а яны гэта—бах!..

І Барсукоў, і Касьцяневіч, і ўся брыгада лічылі, што ачыстка варштатаў мае вялічэзнае значэньне для ўзьяцяця прадукцыйнасьці працы, бо забруджанья і запущанья прылады машыны страшэнна перашкаджаюць. Ачыстку ні ў якім разе нельга даручаць чорнарабочаму: штука тонкая і патрабуе ўважлівага нагляду.

Але брыгаду Барсукова апырэдзіла на дзень брыгада Бандарэнкі.

Даведаўшыся аб тым, што ўшчынаюць барсукоўскія хлапцы,—брыгада Бандарэнкі наперакор Нікіфаравічу першая правяла ачыстку свайго варштату і першая зрабіла выклік. Гэта было крыўдна барсукоўскай брыгадзе таму, што Бандарэнка з брыгадай правялі ня-

значную павярхоўную ачыстку варштату—анучкай пацерлі часткі машыны і толькі. Гэта былі нясур'ёзныя дачыненні да справы, адно падтакванне, а не соцыялістычнае спаборніцтва.

Нікіфаравіч патрабаваў стварэння спецыяльнай камісіі для праверкі работы брыгады Бандарэнкі. Камісію стварылі, і яна прызнала, што работа нікудышная. У гэты-ж дзень брыгада Барсукова працавала 6 гадзін нерабочага часу. Варштат быў разабраны да самай асновы. Кожны прэнцік, кожная шпоначка былі ачышчаны. Самая драбнейшая забоіна была старанна агледжана.

Варштат пасля такой апэрацыі заблішчэў, як новенькі, і працаваў цудоўна—на заўтра да яго кінуліся з усіх аддзяленняў.

Брыгада ня спынілася на гэтым. Яна намеціла плян ачысткі ўсіх насосаў—гэта звязана з падачай масы, з тэмпамі, з выкананьнем промфінпляну.

Стары Нікіфаравіч выпісвае «Комсомольскую Правду». Ён вырэзвае артыкулы і нататкі аб ходзе соцыялістычнага спаборніцтва ва ўсім Саюзе.

— Ну-ну,—гаворыць Нікіфаравіч з яснай ухмылкай,—заварылі мы цяпер такую-ую кашу... такую кашу!

«БАБСКАЯ ВАЙНА»

У ПАККАМЕРЫ ўсё белае: сьцены, матавыя лямпы, папера, хусткі і блюзкі работніц. Толькі рукі—дзiesiąткі, сотні пар рук—мільгаюць у гэтай малочнай пене, як лыжнікі па схілах асьнежаных гор.

Чорныя ад сонца і ліха рукі пажылых работніц з цёмна-сінімі кусьцікамі вен; гнуткія залацістыя рукі дзяўчат-фізкультурніц; рукі жорсткія і мяккія, кволя і сухія—дзiesiąткі, сотні пар рук,—яны ўзьлятаюць і апускаюцца, узьлятаюць і апускаюцца у бясконцым і няўхільным руху...

Рукі хапаюць «дзяльнію» паперы, стукаюць цьвёрдымі краямі аб дошку стала (гэта называецца «сталкнудь паперу»), потым прыгінаюць «дзяльнію» і распускаюць яе... Белая стопка паперы ляжыць у руках работніцы, як курыца ў руках гаспадыні, калі тая, толькі што купіўшы, перакладвае птушку з рукі ў руку і разьдзьмухвае кволы пух, агаляючы ружовае курынае цела.

У паперы таксама цела—і на гэтым целе трэба адшукать пільным вокам і касыя «рубцы», і тонкі парэз «гарэлага», і сьветлую пляму «вераб'я», і яшчэ многа такіх таемных і небяспечных рэчаў, якія і вызначаюць тое, што адукаваныя людзі называюць «якась-

цю продукцыі». Сартавальшчыца павінна адабраць брак і раскласьці паперу па сартох—першы, другі і трэці разбор. Яна павінна разьвіць максымальны тэмп працы (вытворчы цэх гоніць 53 тоны паперы ў суткі) і ў той-жа час не прапусьціць браку, выцягнуць усё папсаванья і кароткія лісты, усю «рознавесіцу» і «рознакаляровіцу»... Паспрабуй—ня выцягні! Паспрабуй прапусьціць брак! Вы-ж ня ведаеце, што такое «нумар». Кожная сартавальшчыца ўкладвае ў гатовую партыю паперы такі квіток:

САРТАВАЛЬШЧЫЦА №.....

У выпадку, калі знойдуцца папсаванья лісты ці будзе недахват, просьба зьвярнуць гэтую пісульку і растлумачыць прычыну звароту

*Добруская фабрыка
„Герой Працы“.*

Гэта і ёсьць нумар. Трэба напружваць зрок, трэба шпаркім спрытным рухам выцягваць «гарэлае», трэба не паблытаць першага і другога разбору і ў трэці не палажыць браку. «Шмаргай ды цягай», як гавораць у паккамеры. Гэтыя два словы азначаюць вечнае напружаньне, вечны нахіл галавы і скаканьне рук... Шмаргай ды цягай, шмаргай ды цягай, хутчэй, хутчэй—глядзі, цябе ўжо абагналі таварышкі! Брак быў адвечным праклёнам паккамеры. Больш браку—менш выпрацоўкі. Праўда, адміністрацыя да-

плачвае да сярэдняга заробку, але-ж хіба гэта работа?.. «Нам ня трэба, каб нам фабрыка даплачвала, мы сваё можам зарабіць»,—гаварыла на рабочым сходзе вострая на язык Каця Цімошкіна і ўся паккамера гаварыла яе вуснамі. І таму, калі фабрыку з усіх канцоў ахапіла полымя соцыялістычнага спаборніцтва, калі норма выпрацоўкі пераскочыла намечаныя 45 тон і пачала дасягаць рэкордных, нячужаных лічбаў, калі адначасова стаў расьці брак і паккамера напоўнілася, не пасьпяваючы за вытворчым цэхам,—тады работніцы ўзьнялі крык, злосная і горкая лаянка палілася па адрасе «спаборнікаў» і адміністрацыі:

— Можа гэтае спаборніцтва карысна для дзяржавы, для кіраўнікоў, а для нас гэта бяда... Ну куды нам з такой брачлівай паперай?

— Мы ўжо на сябе здохі просім ад гэтага жыцця. Хіба можа паккамера зраўняцца з вытворчасцю? У яго, у мужыка, усё запісваецца, а ў мяне вунь колькі браку!..

— Ужо так працуем, што скура—і тая лопае, а ня толькі папера... А ноч, любенькі, прыдзе і ня ведаеш, як рукі палажыць: і так паложыш—баліць, і так паложыш—баліць... Дзьмуць там спаборнікі вашы на ўсе застаўкі, а мы аддзьмухваемся.

ВЫХОДЗІЛА так, што і тут, на фабрыцы, «бабе» зноў прыходзіцца «аддувацца» за «мужыка», што «мужык» там, на вытворчасці, робіць сабе, што хоча, а «баба» павінна гнуць карак і маўчаць... Гэта бы-

ла тыпова-бабская думка, думка старой паккамеры, дзе работніцы прастаялі за доўгімі дрыўлянымі сталамі па тры-чатыры дзесяткі год і ніколі нічога ня ведалі ў жыцці акрамя гэтага стала, свайго майстра, сваёй хаткі, ды яшчэ іконы сьвятой Ірыны, на якую яны хрысьціліся, прыходзячы на працу. Цяпер ікону зьнялі, але хто мог зьняць з людзей гэты горкі і непазьмерны цяжар мінулага?.. 10-гадовымі дзяўчынкамі яны прышлі на княжацкую фабрыку, сьлеплі ў змроку сутарэньня, працавалі па 12 гадзін у дзень за некалькі жабрацкіх капеек... Потым выходзілі замуж за нялюбага чалавека і князь даваў пару коняў да вянца—і гэта быў адзіны сьветлы момант у жыцці. Работніца такога тыпу не магла інакш глядзець спачатку на соцыялістычнае саборніцтва. Увесь лад яе хатняга жыцця, яе мінулае, яе невясёлае сучаснае з штодзеным клопатам аб абедзе, аб бялізне, аб крэдыце ў ЦРК (у Добрушы няма грамадзкай пральні, а коопэрацыйная сталоўка не спраўляецца і з халастой публікай), усё гэта выхавала аполітычнага пасыўнага чалавека і недарма якраз тут, у паккамеры, магла ў свой час карыстацца посьпехам рэлігійна-антысэміцкая агітацыя манахак.

Паккамерны цэх лічыўся самым адсталым цэхам фабрыкі. Толькі цяпер, у кіпучую паласу соцыялістычнага саборніцтва, тут павеяла новым паветрам. Тон пачынаюць задаваць другія людзі—стрыжаньня «наброды» з дзіцячых дамоў, комсамолкі-фізкультурніцы, выпускнікі фабзавучу. Да гэтых новых людзей, якія ў перапынках чытаюць газеты, а пасля пяці бягуць

на баскетбольную пляцоўку ці ў клуб на сход,—да іх цягнуцца і некаторыя з старых... Цётка Галя—таварыш Аўраменкава, Цётка Алена—таварыш Міжохіна якраз з тых старых, што ідуць за маладымі. Пра іх у паккамеры гавораць, што яны «прысьвянціліся». Гэта значыць, што цётка Галя і цётка Алена парвалі з тым здранцьвелым добрускім бытам, які рабіў з работніцы нямую пакорлівую нявольніцу... Гэта значыць, што ў цёткі Галі і ў цёткі Алены зьявіліся нейкія новыя інтарэсы, акрамя інтарэсаў свайго стала і свайго гароду.

Так, у іх зьявіліся новыя інтарэсы, і, перш за усё, гэта быў інтарэс да вытворчага жыцця ўсёй паккамеры. Фабзавучніцы і комсамолкі гаварылі, што толку мала ад таго, калі лаяць адміністрацыю і «мужыкоў-сараў-навальшчыкаў», што гэтым браку не паменшыць, што трэба самім нешта рабіць.

Але як рабіць?.. што рабіць?

А СПРАВА з бракам была сапраўды паважная. За ліпень агульная колькасць браку па ўсіх цэхах фабрыкі дасягнула 18 проц., тады як толькі ў маі яго было 13 з паловай процантаў. Недалёкія людзі адразу спужаліся гэтай лічбы і закрычалі—«назад». Гэтым людзям была незразумела дыялектыка разьвіцця. Яны не разумелі, што павялічэньне браку пры такім шпаркім росьце прадукцыйнасьці працы было няўхільнай

лася розным манэрам. Майстар Фёдараў ці адміністрацыйнага саборніцтва быў у тым, каб перамагчы гэтую супярэчнасьць і, захаваўшы новы тэмп, дайсьці сапраўднага паляпшэньня якасьці паперы. Лягчэй за ўсё было вярнуцца назад, да рабскага тэмпу працы, раз назаўсёды адмовіўшыся ад усякіх саборніцтваў. Якраз так прабавалі ставіць пытаньне гэтыя недалёкія, рэакцыйна-настроеныя людзі. Яны былі і сярод адміністрацыі, і сярод інжынэраў, і сярод рабочых. Ідэя была тут агульная, хоць яна выражалася розным манэрам. Майстар Фёдараў ці адміністратар Сурнін асьцярожна і далікатна гавораць на тэхнічнай нарадзе, што магчыма «ці колькасьць, ці якасьць». Вядома, саборніцтва—добрая рэч, але... выбачайце... наконт якасьці ня прыходзіцца гаварыць пры выпрацоўцы ў 52-53 тоны... Так гаварылі адміністратары ў тэхнічнай канторы, а ўнізе, ля варштаў і машын, ужо пусьцілі чутку аб адступленьні: «пераключайся на другі кантакт», «варочай назад аглоблі»... Сярод рабочых ужо ўспаміналі «добраю гістарычаскую пагаворку: цішэй едзеш—далей будзеш» (чамусьці ўсе напіралі на тое, што пагаворка гэта «гістарычаская»).

Патрэбен быў хуткі і рашучы адпор гэтым настроям. Патрэбна была новая вайна—вайна за колькасьць і якасьць, асабліва за якасьць. Патрэбны былі людзі, які-б штурхалі да новага ўздыму, якія-б выступілі пачынальнікамі новага саборніцтва—саборніцтва па лепшай якасьці прадукцыі.

У РАБОЧЫМ клубе збіраецца канфэрэнцыя работніц. Яна констатуе павялічэньне процанту браку, а таксама другога і трэцяга разбору за лік першага. «Акрамя таго, — гаворыць рэзолюцыя, — папера мае многа гарэлых і кароткіх лістоў, слаба глязуецца, ёсьць закладкі, рубцы і маршчыны, а таксама пападаецца сырая папера ды вялікі процант рознавесіцы. Гэтыя недахопы ўплываюць на прадукцыйнасць працы работніц у паккамеры, на іх заробтак і не даюць магчымасьці праводзіць соцыялістычнае спаборніцтва. А таму работніцы выклікаюць рабочых вытворчага цэху на зьнішчэньне вышэйпаказаных дэфектаў...»

Пасьля прыняцьця рэзолюцыі бярэ слова цётка Галля—таварыш Аўраменкава:

— Я то скажу, таварышы, што рукі адпадаюць... Мучымся, мучымся—і ні чарта. Мы-ж гэта пры добрай паперы 5 палок давалі, а цяпер ледзь два палкі даём... Дык я прапаную, каб паставілі нашых жанчын ля машын і каб яны сачылі за якасьцю.

Комсамольская ячэйка паккамеры на чале з худзенькай сіратой з дзіцячага дому Воляй Лукашук бурнымі аплёдысмантамі адказала на прапанову цёткі Галі. Уся ячэйка і Воля асабліва востра адчулі, што «патрулі» цёткі Галі—гэта і ёсьць тое зьвяно, за якое, узяўшыся, можна пацягнуць увесь ланцуг.

Адпрацаваўшы сваю зьмену, Воля доўга бегала па паккамеры з алоўкам і блёк-нотам у руках, падбегала да работніц, шушукалася і нешта запісвала... Гэта

была падрыхтоўка да ваенных падзей, мобілізацыя ўсіх рэзерваў.

І раптам... Здарылася нешта сапраўды нячуванае ў гісторыі Добрушу. «Бабы» з'явіліся на вытворчасці! «Бабы» хадзілі між машын і рэзак, смела бралі лісты паперы і глядзелі прасьвет, мацалі стопы, рабілі заўвагі, клікалі майстра і нешта яму паказвалі, нават запісвалі ў блёк-ноцік—наогул, вялі сябе ў вышэйшай ступэні незалежна. Ах, чорт пабяры! Мужчыны прабавалі сьмяяцца:

— Жук і жаба прыйшлі і нам паказваюць...

— От жук і раскапаецца ў гэтым г...е,—давалі сьмяртэльны адпор патрульшчыцы і спакойна ішлі далей. Іх прыходзіла па 5-6 чалавек у зьмену.

— Ды што,—зноў наступалі зьбянтэжаныя мужчыны,—мяса без касьцей ня бывае. Што вы хочаце—каб папера бяз браку зусім была?

— А ты ня сьпі ў шапку, не варонь, Ляксандра...

— Ня трэба лавіць сойкі з маслам і браку ня будзе! Бачачы такую цьвёрдасьць і жорсткасьць мужчыны мянялі тон:

— А вы што, дзеўкі, контроль? Мы-ж не вінаватыя...

— Знаеце, хлопцы, што—ганіце, як хочаце, а нам дайце якасьць... А не, дык мы патрабуем Рэ-Ка-І: няхай установіць, ці можа так быць.

Патрульшчыцы сапраўды былі добрым контролем. У адным месцы яны заўважылі, як каландроўшчык неахайна скінуў валік і папсаваў 80 лістоў паперы; у другім—як коса рэжацца папера ў той час, калі гэта

можна лёгка паправіць; у трэцім—замест роўнага валькіку знайшлі адну «шуму-шуму»...¹⁾). Вось рапарт аднаго з патрулёў:

РАПАРТ

6-га жніўня ў начной зьмене на рэзцы № 1 ішла вельмі моршчаная папера, але пасля некаторага рэгуляваньня пайшла добрая. На рэзцы № 10 ішлі дрэнныя валькікі і таму была дрэнная і папера: увесь час з аднаго боку маршчыла. На каландрах № 8 адзін валькік быў зусім брачлівы, а папера з машыны № 5.

Я бачыў, як прышлі «ў патруль» цётка Галя і цётка Алена. У гарачай машынай залі яны зьнялі свае цёплыя цёмныя хусткі, пакінулі на падваконьніку. Потым падазвалі майстра і пайшлі ад машыны да машыны. На іх тварах ня было ўхмылкі. Яны сьмела бралі ліст паперы, ён нацягваўся ў іхніх руках. Яны паказвалі на «рубцы», на «гарэлае», на плямы. Спрачаліся заядла. Горача. Калі не хапала слоў—гаварыла бойкая і пісьменная Воля. Разам з двума-трыма старымі работніцамі «ў патруль» абавязкова ішла фабзавучніца, якая добра ведала вытворчасць. Акрамя таго, патрульшчыцы цягнулі за сабою майстроў і адміністратараў. Усё гэта мела акрамя свайго чыста-практычнага зна-

¹⁾ „Шума-шума“—няроўная скамечаная папера.

чэньня і вялічэзнае псыхолёгічнае: рабочыя м'мавалі пачыналі аглядвацца вакол сябе і пільней сачыць за работай...

Якая ганьба атрымаць заўвагу ад «бабы»! А яны могуць заўважыць. З імі нешта робіцца такое, чаго ніколі ня быс!

МАЛЕНЬКАЯ зморшчаная Тэкля Васіленка—старшыня профбюро паккамеры—памятала другую «бабскую вайну»: гэта было пры Стульгінскім, даўно, год трыццаць назад. Тады яна—яшчэ маладая і гарэзьлівая—арганізавала з таварышкамі нешта накштальт забастоўкі: яны патрабавалі некалькі капеек надбаўкі за сваю катаржную работу. Тады іх прагналі на Гарбаты мост і доўга ня прымалі пасья гэтага на фабрыку. Цяпер ізноў бабы абвясцілі вайну... але якая гэта была вайна!

Аб «патрулёх» гаварыла ўся фабрыка. Перманентныя скэптыкі (ёсьць такая парода людзей) сьпяшылі прыклеіць да ініцыятывы работніц ярлычок «кустаршчыны». «Кустарщиной», мусіць, было і тое, што работніцы перайшлі на работу двойкамі замест работы дзесяткамі (гэта давала больш высокі тэмп) і ўзьнялі прадукцыйнасьць працы амаль-што на сорок пяць процантаў.

У Волі кожны дзень запісваліся новыя добраахвотніцы. Сярод гэтых добраахвотніц была не адна і ня дзьве з тэй катэгорыі адсталых і цёмных жанчын, аб якіх мы казалі вышэй. Жывая, зразумелая і блізкая

справа адчыніла нейкія тугія клапаны ў душах людзей. Яны ахотна згаджаліся прыйсьці пасля абеду на фабрыку і аддаць свае вольныя тры-чатыры гадзіны агульнай справе.

Паккамера зрабіла пачатак.

А ўжо тэхнічная нарада дэталёва абмяркоўвае пытаньне аб якасьці прадукцыі і памяшэньні браку. Стала ясна, што можна правесьці цэлых 35 прасьцейшых практычных мерапрыемстваў у гэтым напрамку. Можна прыняць меры да правільнага захаваньня матэрыялу на складах; палепшыць перавозку паперы; строга сачыць за правільнай зарадкай, кампозыцыяй і консыстэнцыяй; зьнішчыць рознакаляровіцу; наладзіць лепшае абслугованьне вытворчасці мэханічнай майстэрняй, дзеля чаго ўвесці непарыўны рабочы тыдзень: адрамантаваць вагонкі і паркеты; увесці персональную адказнасьць каландроўшчыкаў за якасьць іх прадукцыі... І яшчэ багата такіх прасьцейшых мерапрыемстваў можна правесьці, каб даць краіне добраякасную паперу. Раней аб гэтым ня думалі. Зьбіраюцца і шумяць вытворчыя нарады рабочых і сетачнік Юрчык, патрасаючы кулаком, заяўляе:

— Ёсьць рабочыя, што пускаюць сьліну, гавораць, што пры Стульгінскім было 5 проц. браку, а цяпер во што робіцца... Мы гэтым панікёрам сьліну падатром. Мы гаворым, што пры такой выпрацоўцы можна панізіць процант браку. І мы панізім! Мы павінны, таварышы, панізіць брак: гэту задачу ставіць перад намі ня трэст і ня Арнд, а наш урад, мы самі. Гэта было самае галоўнае: «мы самі».

ПРАРЫЎ

БЫЛО без 20 хвілін 8 раніцы, і дырэктар фабрыкі Карл Арнд сьпяшаўся з тэхнічнай канторы дамоў, каб падрыхтавацца да паездкі ў Гомель, дзе сёння на бюро акругкому стаяла пытаньне аб пуску новай шостай машыны. Плаціншчык Аляксандр падбег да яго на вуліцы і сказаў прыглушана і трывожна:

— Карл Германавіч, на Дубовым м'ясыце неспакойна... Круціць, гразь ідзе.

Барада траслася ў старога Аляксандра. Дырэктар паглядзеў у твар плаціншчыку і хуценька закрочыў да мосту, пад якім залягалі старыя магутныя застаўкі. Вада глуха раўла і біла ўверх зялёным каламутным фантанам. Небясьпечныя варонкі сьвідравалі чорную сьпіну ракі.

— Круціць,—паўтарыў Аляксандр,— гразь ідзе...

Дырэктар адразу зразумеў, што азначалі варонкі: недзе ў глыбіні вада знайшла новы незаконны ход... масу вады цягне туды... гэта значыць?.. гэта значыць?

Ва ўсякім разе—ня час разважаць. Рабіць, рабіць, і як мага хутчэй! Дырэктар пабег назад.

Праз 10 хвілін фабрыка пракрычала крыплым голасам пары чатырохкратную трывогу.

І яшчэ праз колькі хвілін на мосьце ўжо мітусіліся людзі—гэта былі фабрычныя пажарныя з каманды чырвонага партызана Гарбузова.

— Давай мяшкі!.. Мяшкі!.. Каменьні!..

Ужо капалі і насыпалі мяшкі, падвозілі каменьні і ламалі лазу; ужо адстуквалася дырэктарская тэлеграма ў трэст: «выявіўся прамы ў сярэднім мастом ужываем захады».

Да плаціны беглі рабочыя, майстры, фабзайчаты.

Людзі сьцягваліся да Дубовага мосту, як сьцягваюцца лейкоцыты¹⁾ да параненага месца на целе. Але зялёная каламутная кроў ракі ўсё біла ўверх фантанам і небяспечныя варонкі круціліся з падвоенай сілай.

Пажарнікі з размаху кідалі пад быкі мяшкі і пяціпудовыя булыжныны.

У пыле і грукаце катастрофы вылучаўся скажоны твар аднаго рабочага,—ён шалёна кідаў у ваду вялічэзныя каменьні, разьдзіраючы да крыві рукі.

У 10 ГАДЗІН гэтага дня,—а то была серада 7-га жніўня,—у 10 гадзін гэтага рашучага дня стала ясна, што фабрыка павінна спыніцца.

Спыніцца! Гэта была здрадніцкая яма для бягуна перад самай істужкай фінішу.

Спыніцца! Фабрыка апошнія дні давала рэкордныя

¹⁾ Лейкоцыты—белыя крывяныя шарыкі.

лічбы 53-54 тоны сутачнага вырабу паперы. Агонь соцыялістычнага спаборніцтва перакінуўся ў паккамеру, туды, дзе сотні старых і маладых жанчын кожны дзень разьбіраюць і сартуюць паперу, нясучы на сваіх плячох увесь цяжар празьмернага браку. Толькі ў суботу гэта самая паккамера абвясціла вайну за якасьць паперы, кінула вытворчаму цэху і стала пасылаць свае «патрулі» на вытворчасць, каб сачыць за работай мужчын у кожную зьмену. «Бабы» ўскалыхнулі фабрыку, зашумелі на вытворчых нарадах і ў тэхнічнай канторы... І вось у такі момант—спынiцца! Кожны дзень прастою будзе каштаваць фабрыцы каля 50 тысяч рублёў, сарвецца промфінплян, краіна не атрымае сотні тон паперы ў момант вострага папярсвага крызісу... спынiцца!

Але фабрыка ўжо спатыкнулася і ляцела ў прарыў, яшчэ махаючы па iнэрцыі белымі рукамі валікаў.

Дырэктар Арнд не памыліўся тады, калі першы раз убачыў варонкі. Тое, чаго ён не хацеў называць у першую хвіліну, цяпер ясна і жорстка вызначылася ў яго думаньні: вада прабіла плаціну, вада прайшла па саракагадовых бэтонах панурай падлогі і ўзровень ракі паніжаецца на вачох. Праз якія-небудзь паўгадзіны жалезныя буракі помпавай станцыі ня змогуць даставаць ваду, а без вады папяровая фабрыка ня можа жыць ніводнай хвіліны.

Небясьпека была ня толькі ў гэтым. Разьюшаная стыхія білася аб быкі, і пагражала самому мосту. Незаставалася рабiць нічога другога, як падняць застаўкі

на другім—на Гарбатым мосьце і канчаткова апусь-
ціць ваду... Арнд аддаў распараджэньне.

Вада павольна выходзіла з фабрычнага каналу, ага-
ляючы бруднае сумнае дно, пашарпанае вуліткамі.

З чорных мэталёвых губ буракоў падалі апошнія
кроплі.

А ў паравічнай ужо адчынялі паддувалы і тушылі
апальні.

Тысячасілавы турбогенэратар задыхнуўся і больш ня
дрыжэў.

Вялізарны махавік паравой машыны застыў у неда-
кончаным руху.

І ўсюды—і ў трансмісійнай залі, і на ралах, і ля ма-
шын і каландр—усюды нарастала жудасныя нязвы-
чайная цішыня і спакой.

ФАБРЫКА губляла ўсе свае наладжаныя гукі і гру-
каты і на сыяне ў дэпо раптам зацікаў гадзіннік,
якога раней ніхто не заўважаў.

Гулкія адзінокія галасы ды малаткі паркетнікаў, пры-
ступіўшых да рамонту, адны парушалі зацятую цішы-
ню вытворчага цэху.

Галасы, гукі і грукаты клубіліся на Дубовым мосьце
і на зялёнай цяністай «Высьпе каханья», адкуль па
загаду трэ' было везьці зямлю і засыпаць раку.

Выспа ляжала сярод ракі і людзі паставілі задачай
расьцягнуць яе круглае земляное цела, прырабіць да
яго рукі, і гэнымі рукамі ізноў узьняць ваду на па-

трэбны ўзровень. У гідротэхніцы такая штука называецца земляной перамышкай.

Гэта была тая выспа, на якой калісьці пан Стульгінскі—князёўскі дырэктар фабрыкі—наладжваў шыкозныя «рабочыя сьвяты». Блакітныя і аранжавыя, чырвоныя і жоўтыя агні ілюмінацыі зіхацелі сярод зялёнага гальля, грала музыка, да бочкі з півам па чарзе падыходзілі рабочыя, пілі, закусвалі франзолькай і нізка кланяліся і цалавалі руку «его превосходительству господину директору», які так шчыра клапоціцца аб добрабыце сваіх рабочых. Тут, на гэтай высьпе, разыгрывалася пахабная камедыя «дружбы і згоды» між панам і яго рабамі, падкупленымі кавалачкам фабрычнай зямлі, хаткай і гэтай шклянкай пива з франзолькай.

То была тая самая выспа. І цяпер яна зноў заіскрылася агнямі і напоўнілася людзьмі. Але музыкі ня было чуваць. Ноч поўнілася крыкамі вялізарнай колектыўнай працы і роўным стукам пажарнай паравой машыны. Машына падавала ваду для адзінага паравога катла і запальвала электрычныя агні на высьпе. Яна кідала ўверх чырвоныя злыя іскры, тоўстая штанга зьмяілася па касагоры, запаўзаючы праз сьцяну ў амярцьвелыя вантробы фабрыкі: вада білася ў штанзе глухімі рпаркімі ўдарамі—ударамі сапсаванага чалавечага сэрца.

Недалёка ад машыны да тэлеграфнага слупа была прыбіта драўляная скрынка, у якой кожную хвіліну зьвінеў тэлефон. Яшчэ далей шугала полымя паходнай кузьні.

ЛЮДЗІ працавалі ў «кар'ерах»—яны рэзалі рыдлёўкамі гліністую зямлю і кідалі яе на каламашкі і біндзюгі. Коняй было мала ў гэтую першую ноч: то былі коні саміх рабочых і добрускай беднаты. Пакуль фабкомаўцы і гарсаветчыкі аб'яжджалі вёскі, праводзячы абвешчаную гужавую мобілізацыю, трэ' было опэраваць гэтым бедным конскім рэзервам. Але праца адразу ўзяла высокі тэмп.

Незалежна ад інжынэраў і тэхнікаў, якія за нямногімі выключэньнямі ня ўмелі дапамагчы ліквідацыі катастрофы, рабочыя самі арганізоўвалі і наладжвалі работу. Адны былі ў «кар'ерах», другія стаялі «крыкунамі» і падганялі коняй, трэця перакульвалі каламашкі і біндзюгі над ракою. Рэзкія словы вырываліся з грудзей:

— Вярні, вярні...

— Зграбайце, хлопцы!

— Ну-ну. Конская матка яшчэ ня здохла! Не шкадуй каня!

— Не марудзіць тут... жыва!..

— Давай... давай...

— Трымай правей, перакоп тваю маць!

— Куды-ж ты?

— Сьцеражыся!.. Так.

— Давай... давай...

— Бліжэй, дзядзька, ня бойся!..

— Тпру... штурхай!

— Давай... давай... давай...

Ноч мякчэла ў ранішнім сьвітаньні, пачынаўся дзень, зноў ноч—работа ня спынялася ніводнай хвіліны. На-

ехалі сялянскія фурманкі з Жгуні, Круціц, Ларышчава. Савецкая вёска ішла на дапамогу соцыялістычнай фабрыцы. З лейцамі ў руках стаялі босыя, чорныя ад пылу і сонца хлопчыкі, сварлівыя цёткі, дзяўчаты, ціхія старыя людзі,—толькі гаспадароў было мала—гаспадары былі на сенажаці. Сотні фурманак зьбіліся на высьпе. Шырыўся беспарадак. Там вырас затор, там бракуе рыдлёвак, там расклалі вогнішча і пякуць бульбу... цяпер пякуць бульбу, гады!

Рыжая шчаціна ўкрыла пабляднеўшы твар дырэктара Арнда. Дырэктар бегаў з канца ў канец—то загадваў, то распытваў, то, не сьцярпеўшы, кідаўся да каламашак і дапамагаў перакульваць іх над спакойнай рачной вадой. Дырэктар перастаў ужываць у гутарцы свае вечныя «адным словам» і «значыць», ён гаварыў злосна і груба, і ў першы раз я пачуў, як заўсёды вытрыманы і тактычны Карл Германавіч мацерна вылаяўся. Ён пасылаў на вядомы адрас наша няўменьне арганізоўваецца, нашу абломаўшчыну, нашае чванства. Ён лаяўся так, як лаецца разумны гаспадар, які бачыць, што справа па сутнасці ідзе добра, але ня трэба падаваць віду, трэба патрабаваць большага, большага і лепшага.

Дырэктар бачыў, што рабілася з людзьмі. Партыйцы і комсамольцы працавалі ўдарнымі брыгадамі, заражаючы энтузіязмам масу. Яськоў, Цыганкоў, Дзямянцаў, Касьцяневіч,—усе «неспакойныя людзі» былі ў першых радок. Яны паскідалі кашулі і працавалі, як чэрці. Нехта высунуў ідэю «конвэера», яе адразу падхапілі. У трох кар'ерах пачаўся непарыўны і ня-

супынны рух каламашак: кожны рабочы кідаў у каламашку толькі адну рыдлёўку зямлі і тая была поўнай, калі праходзіла праз увесь строй.

— Жывей, жывей, дзядзька!—крычалі фабзайцы, з распаччу прыганяючы жгуньскую і крупецкую адсталасьць да амэрыканскага тэмпу.—Жывей, дзядзька! Конвэер!

РАБОЧЫЯ падбяглі да ведзер з вадой, станавіліся на калені, прагна пілі і зноў браліся за рыдлёўку.

Былі людзі, якія працавалі скрозь 24 гадзіны.

Быў маторшчык Зьміцер Пасенка, фабрычны пажарнік: гэты чалавек атрымаў лячэбны водпуск на тры дні і калі яму забаранілі ісьці працаваць на перамычку, ён разарваў водпуск перад вачыма свайго начальніка Гарбузова і пабег на мост.

Быў другі пажарнік—Юдка Берын, які пасьяля цэлага дня работы на перамычцы добраахвотна вызваўся дзяжурным уначы ў дэпо.

Быў саламавар Гладышоў, у якога жонка білася ў гарачцы ў больніцы, які сам знаходзіўся ў водпуску—і які ўсё-ж такі пайшоў на мост. Было 40 работніц паккамеры, якія пасьяля дня работы на фабрыцы (у паккамеры работа ня спынялася) пайшлі добраахвотна капаць зямлю ў кар'еры. Да іх далучылася яшчэ 60 жонак рабочых—таксама добраахвотніц.

Была цяжарная жонка рабочага чорна-содавага аддзяленьня Ефрасіньня Фалеева, якая з тварам па-

крытым іржою матчынай пакуты, кідала цяжкую гліну на каламашкі.

— Цётка Фалеева, вы-б кінулі,—гаварылі ёй.

— А нічога,—адказвала яна амаль-што са злосьцю,—працуйце, дзеўкі...

Былі і другія. Былі дэзэртыры і саботажнікі, якія хавалі сваіх коняй, якія патрабавалі—б-гадзіннага рабочага дню і павышанай аплаты «за такую работу», якія ў той момант, калі сотні іх таварышоў крывавым потам ратавалі сваю фабрыку—спакойненька вудзілі рыбку...

Сярод гэтых людзей, што вудзілі рыбку, быў і адказны сэкратар цэнтральнага рэспубліканскага кіраўніцтва саюзу працаўнікоў паперы Мартынаў. Гэты профсаюзны правадыр увесь час катастрофы быў у Добрушы і ні разу не з'явіўся на мост, не жадаючы, мабыць, псаваць спакой свайго адпачынку...

Фабрыку ратавалі Песенкі і Ефрасіньні, іх была большасьць, яны былі тое, што называецца колектыў, той пролетарскі колектыў, які здолен рабіць цуды.

... У СУБОТУ ўжо была гатова меншая перамычка і вечарам канчалі большую—асноўную. Здушаная за горла Іпучь са страшэннай сілай біла праз вузкі праход, што застаўся між выпрастанай рукой перамычкі і крутым правым берагам.

Трэба было перахапіць гэты праход, задушыць ваду, закідаць яе мяшкамі і засыпаць зямлёю. Першым кінуўся ў ваду чалавек, які гаворыць выклічнікамі—

комуністы Валодзька Касьцяневіч, за ім—комсамолец Тучынскі. Вада несла іх да быкоў, яны шалёна працавалі рукамі, нагамі, хапаліся за лазу, за слупкі і ўсё крычалі: «мяшкі, мяшкі, болей мяшкоў»... З мосту назірала за гэтай сцэнай спакойная абыватальшчына, і Касьцяневіч не сьцярапеў—ён высунуўся з вады і закрычаў зьвярыным голасам:

— Што гэта вам—кіно? Гады!..

Выйсьце заткнулі. Але назаўтра людзі заўважылі, што вада прасочваецца ў гэтым небясьпечным месцы. Зноў сталі вазіць гліну і гной і перакульваць каламашкі.

«Сочыцца»—гэтае слова было самае жудаснае, самае страшэннае слова для людзей.

— Ты ведаеш? Сочыцца...прамывае,—перадавалі рабочыя адзін аднаму.—Няўжо усё пойдзе к ліху.

— Кубарам мех!—адказвалі мацнейшыя духам,—заткнём! Задушым! Заўтра пусьцім фабрыку.

На заўтра фабрыку ня пусьцілі.

Уначы вада стала прамываць меншую перамычку, якую зусім слаба ўмацавалі глінай.

Заміраўшая праца выбухала з новай сілай. У сузор «і электрычных агнёў ляжала перамычка, на ёй таўкліся людзі і коні, работа пайшла ў пяць кар'ераў і суцэльным конвэерам... У гэтую рашучую ноч у 10 вярстох ад Добрушу гарэла вёска Чыстыя Лужы. Іпуць афарбавалася ў цёмную кроў пажару, навальнічныя воблакі дыму зацягвалі кругавід. Дым і чырвань ракі. Провокацыя, што гарыць Добруш. Паніка, кінутыя рыдлёўкі, трусьлівыя і поўныя жаху вочы...

— Назад!.. Назад!

Насустрач панікёрам і дэзэртырам беглі комуністыя і рабочыя з узьнятымі рукамі, сьціснутымі ў кулакі:

— Назад!.. Гэта гараць Чыстыя Лужы!.. Усе павіны быць на мясцох!

ІНЖЫНЭРЫ паціскалі плячыма і гаварылі, што фабрыку раней, як праз два тыдні, пусьціць нельга. І вось прайшло шэсьць дзён бою. Выспа раскінула па вадзе дзьве тоўстыя жоўтыя рукі. Можна было ўзьняць ваду: перамычкі трымаліся моцна.

У 11 гадзін апусьцілі застаўкі на Гарбатым мосьце.

А палове 12-ай у самай глыбіні заводу заварушылася і пачала цяжка дыхаць паравая помпа «Вецігстон».

Яна прышла на зьмену змардаванай пажарнай машыне.

А ў дзьве—зароў гудок. Сетачнікі, рэзчыкі, каландроўшчыкі, рольшчыкі—усе займалі свае месцы з сур'ёзнымі строгімі тварамі. Рабочыя мітусіліся са шчоткамі, шлангамі і анучкамі ў руках.

У паравічнай пусьцілі турбогенэратар.

У трансмісійнай залі ажылі цені на сьценах і зашпелі пасы.

Махавік дакончыў абарваны рух і пайшоў магутным роўным ходам.

Дырэктар Арнд пагаліўся і—памаладзеўшы—аддаваў распараджэньне аб запраўцы масы.

Фабзайцы бегалі па цэхах і савалі ў рукі рабочым толькі што надрукаваныя адозвы.

— Таварышы,—гаварыла адозва ад імя райкому партыі, фабкому і заводакіраўніцтва,—таварышы, дружнай, энэргічнай работай і напружанасьцю ўсіх сіл мы перамаглі стыхію і пусьцілі фабрыку... Сёньня зноў задымілі фабрычныя коміны, сёньня мы зноў ля варштатаў... Давайце-ж з патроенай энэргіяй рабіць сваю рабочую справу! Давайце з яшчэ большым энтузіязмам узьнімаць прадукцыйнасьць працы і паляпшаць якасьць паперы... Будзем строга сачыць адзін за другім, каб паменшыць, урэшце, колькасць штодзённага браку, якога ў нас занадта многа... Пакажам новыя прыклады вытворчага героізму... Няхай у кожным цэху, у кожным аддзяленьні разгараюцца агні соцыялістычнага спаборніцтва... Наперад, таварышы! Апраўдаем імя нашай фабрыкі і паскорым тэмп соцыялістычнага будаўніцтва...

Фабзайцы разносілі па цэхах адозвы, а наўкола нястрымана і ўпэўнена нарастаў гул руху; ужо дрыжэлі барабаны папяровых машын і праз цыліндры расьцягвалася сьнежная паласа паперы.

ЗАЎТРА

... Вядома, цяперашняе пакаленьне прыносіць ахвяры, ахвяры на карысьць соцыялізму. Вялізарная, найбольшая частка прадукцыі павінна быць кінута на будаўніцтва.

(З дэкларацыі нямецкай рабочай дэлегацыі).

З ОБЭР-МАНЦЁРАМ Фрыдрыхам Гаўфе я сустраўся ў пакоі для прыезджых добрускага рабочага інтэрнату. Гэтага высокакваліфікаванага нямецкага майстра выпісалі ў Добруш, на фабрыку «Герой Працы» для монтажу новых машын фірмы Фойт. Запомніўся адзін вечар, калі манцёр увайшоў ў пакой злосны, абураны.

— Я заўтра бяру разьлік,—закрычаў ён нечакана,—я заўтра бяру разьлік і еду дамоў... гэта немагчыма! Сёньня на вячэру нам далі толькі гарбату, хлеб і масла! Гэта немагчыма. Што ў вас за піва? Піць нельга—памымі, а ня піва.

За круглымі пазалочанымі акулярамаі мітусіліся злыя аганькі; манцёр паціскаў плячыма, стукаў цьвёрдай далоньню па ражку стала і да кожнай фразы дабаўляў запытальную часьцінку „Nicht?“, што сьведчыла аб высокай ступені ўзбуджэньня. Ён, Фрыдрых Гаўфэ,

зарабляе 30 рублёў у дзень і патрабуе добрага сытнага харчаваньня. Што яму да таго, што ў коопэрацыйнай сталовай здарыўся рамонт і гэта выклікала часовыя непарадкаі з харчаваньнем?

— Я політыкі не чапаю, я лёяльны, але я кажу: гэты вы, рускія, можаце працаваць у імя заўтрашняга дня, а мы, немцы, патрабуем, каб нам кожны дзень давалі патрэбную колькасць колёрыў...

Фрыдрых Гаўфэ ведае, колькі чалавеку трэба на дзень колёрыў. Яшчэ ён ведае, што фірма можа абараніць яго інтарэсы. Толькі фірма! Ён з колегамі ўжо напісаў протэст. Фірма павінна паклапіцца. Фірма—галоўнае. Фірма—усё. О, яны добрыя службоўцы сваёй фірмы!

Быў выпадак, калі на фабрыцы вышаў увесь запас даваеннай патэнтаванай набіўкі для сальніц высокага ціску, якое цяпер няма на рынку. І тады нашы рабочыя зьвярнуліся да Гаўфэ, каб ён сказаў хэмічны састаў набіўкі. Гаўфэ добра ведаў, як робіцца набіўка.

— Графіт ёсьць?—запытаў суталаваты машыніст Пранузенка, нястомны вынаходца. Янкавяк—добрускі немец з белых палонных—растлумачыў абэр-манцёру пытаньне машыніста.

— Ёсьць—хмура адказваў немец.

— Сьвінцовы глёт?—наступаў Пранузенка.

— Ёсьць.

— Азбэсг?

Гаўфэ сярдзіта павярнуўся і праз плячо кінуў:

— Няма... Ня ведаю, Donner Wetter! Гэта сакрэт фірмы.

— Гэта сакрэт капіталістага!—гукнуў Міша Пастухоў, сэкратар ячэйкі мэханічнага цэху,—ты рабочы, ты павінен падзяліцца з намі... скажы яму, Янкавяк!

— Не, я ні ва што ня веру... Я чалавек нэўтральны...

— А хто такі Тэльман, ты ведаеш?

Немец адмоўна пакруціў галавой.

— У вас там хутка рэволюцыя будзе... рэволюцыя!— з бліскам у вачох сказаў Пранузенка.

Гаўфэ ня ведаў сакрэту.

— Nein, nein — круціў ён галавой. Ён адчуваў на сабе напружаныя ўзрокі сьлесароў брыгады. Што хочуць ад яго гэтыя людзі? Фрыдрых Гаўфэ ўсёроўна ня скажа складу набіўкі. Што ў яго, у обэр-манцэра фірмы Брудэргауз, агульнае з гэтымі людзьмі ды іхняй фабрыкай?

— Ubachysh, што праз пяць год у нас будзе!—заядла гаварыў Пастухоў.—У нас плян. Разумееш? Пяцігодка! Фюнф!—і сэкратар растапырыў кароткія свае абрубленыя пальцы і затрос імі перад тварам манцэра.

СЯРОД чужаземных рабочых, большай часткай высокакваліфікаваных і зусім «надзейных» службоўцаў буржуазных фірм, вылучаўся венскі манцэр Язэп Янк. Гаўфэ яго лічыў адшчапенцам. Манцэр Язэп Янк не падпісаў протэсту на конт харчаванья. Ён быў абураны ўчынкам сваіх колег. Хіба можна протэставаць, калі адзін дзень ня так добра паабедаў?.. Хіба яму, Янку, ня прыходзілася абедаць куды горш там, на сваёй айчызьне?

Манцёр Янк з некаторага часу стаў браць удзел у
рабочых дэманстрацыях. Першы раз гэта было яшчэ
чырвоны дзень 1-га жніўня. Янк ішоў побач з
Янкавякам сур'ёзны і строгі. Яго высокая, поўная по-
стаць у рудым гарнітуры замежнага сукна вылучалася
сярод чорных і шэрых фарбаў рабочага натоўпу. Слу-
хаючы прамоўцаў, ён нецярпліва тузаў за рукаў Янка-
вяка, каб той перакладаў. І калі сотні рук падняліся
за рэзолюцыю супроць імперыялістычнай вайны і со-
цыял-фашыстых—сярод іх была рука венскага ман-
цёра. У Янка з'явілася прывычка кожны вечер ха-
дзіць у рабочы клуб, жартаваць з моладзьдзю на ней-
кім цудоўным барбарскім жаргоне. Комсамольцы на-
вучылі яго такім словам, як «бальшавікі», «гарсавет»,
«добры дзень». Фабком выпісаў з Масквы „Deutsche
Zentral Zeitung“. Манцёр зацікавіўся газэтай.
Раніцай 7-га лістапада гэтага году я сустрэў Янка ў
калідоры інтэрнату.

Манцёр быў без пінжака, з ручніком праз плячо, з
абутковай шчоткай у руках, яго круглы твар весела
ўсьміхаўся.

— Добры дэн!—крыкнуў ён мне і паказаў рукой на
залітую халодным асеньнім сонцам вуліцу, дзе ўжо
збіраліся дэманстранты.

Ён сьпяшаецца прывесці сябе ў парадак і аправае
сённю свой лепшы гарнітур. Сённю—вялікае сьвята.
Ён ведае. Ён чытаў. Дванаццаць год расійскай рэво-
люцыі. Ён будзе на дэманстрацыі.

— А колегі?

Янк хапае мяне за руку. Ён гаворыць шпарка і гора-
ча і яго цяжка зразумець. Я ўлаўліваю, што немцаў
страшэнна здзівіў учарашні вечар у клубе, калі
ўдарнікі адмаўляліся ад прэмій за спаборніцтва, а
падшэфныя колгасьнікі рабілі справаздачу. Яны не
чакалі сустрэць такі энтузіязм. Яны ня думалі аб
такіх дасягненьнях. Да позьняй ночы яны гаварылі
ўчора аб сваіх уражэньнях. І вось—усе будуць сёньня
на дэманстрацыі...

ДОБРУСКІЯ комсамольцы напішуць ліст у Бэрлін,
да маладых пролетараў чырвонага Вэдынга. Гэта бу-
дзе апавяданьне пра змаганьне за заўтра, за той заў-
трашні дзень, які адчуў венскі манцёр Янк.

Ліст раскажа пра тое, як на былой князеўскай фабры-
цы, ля старых зношаных машын, пры вострым неда-
хваце ў парах—праводзяць добрускія рабочыя соцыя-
лістычнае спаборніцтва. Як дамагліся яны за гэтыя
тарачыя месяцы 27-процэнтнага павышэньня продук-
цыйнасьці працы і падалі ў камісію 255 прапаноў аб
палепшаньні вытворчасьці. Як пачалі пераходзіць та-
варышы з двух лінейных машынак на тры, з адной
рэзкі—на дзьве, а падручныя каландроўшчыкаў узя-
ліся абслугоўваць два варштаты замест аднаго. Як
ударнікі адмаўляліся ад прызначаных ім прэмій і ад-
давалі іх на справу соцыялістычнага будаўніцтва. Як
няпісьменныя жанчыны, работніцы паккамеры атры-
малі ў дні дванаццацігодзьдзя пачэсны чырвоны
сьцяг за лепшае правядзеньне соцыялістычнага спа-

борніцтва. Як брала ў рукі гэты сьцяг таварыш Турбіна, саракапяцігадовая ўдарніца, і казалі: «Мы гэты сьцяг заслужылі сваёй мазолістай рукой і будзем яшчэ больш працаваць і ня будзем выпускаць сьцяг з рук».

Гэтыя работніцы паккамеры зарабляюць каля 60—70 рублёў у месяц, маюць малых дзяцей, падпісаліся на трэцюю пазыку, падпісаліся на трактар для падшэфнага колгасу. І вось, пры ўсім гэтым, сьвядома і шчыра работніцы парашылі ўсе гады пяцігодкі аддаваць адзін процант месячнага заробтку ў фонд індустрыялізацыі краіны. Яны заразілі сваім прыкладам усю фабрыку. Выбухнула новае спаборніцтва. Сотні рабочых вытворчага і мэханічнага цэхаў таксама аддалі свой процант. Фабрыка выклікала другія фабрыкі зрабіць тое самае.

Ліст скажа, як цяжка і як напружана разгортваецца змаганьне. Што на заводзе ёсьць паскуды, якія прыпісваюць сабе лішнюю выпрацоўку. Што прастоі не паменшыліся, а павялічыліся амаль на 3 процанты. Што няма людзей, няма добрых тэхнічных кіраўнікоў, што інжынэрна-тэхнічная сэкцыя фабрыкі нічым не дапамагала спаборніцтву. Што вугаль дрэннай якасьці і качагарка несваячасова яго падае. Што бракуе пары, пары, чорт пабяры! А новая сілавая будуецца ня вельмі шпарка, бо Лесбел марудзіць, бо няма арматуршыкаў, няма плытнікаў, няма тэхпэрсоналу... Але станцыя ўсё-ж ткі будуецца. І яе пабудуюць у вызначаны плянам тэрмін... Мы, комсамольцы, прасочым за гэтым!

УНАЧЫ над Добрушам зіхаціць чырвоная зорка. Гэта—электрычны агонь на самай вершаліне пад'ёмнай вежы новай сілавой станцыі. Станцыя яшчэ не-гатова.

Сярод хаосаў пяску, арматуры, шпалёўкі і каменя нараджаецца яна. У жоўтай шкарлупе апалубкі набухае яе жалеза-бэтоннае цела. Трэба хутчэй заліваць бэтон. Хутчэй здзіраць апалубку. Хутчэй мураваць катлы.

3.500 кілёват. Падвесная канатная чыгунка для перадачы торфу. Магутны турбагенэратар. Ээнергія для ўсяго Добрушу. І пара—пара ва ўсіх цыліндрах абноўленай фабрыкі!

... На вышыні дваццаці мэтраў пльвуць чорныя журавы вагонак. Поўныя торфу, раздабытага на фабрычных торфараспрацоўках, вагонкі праплываюць над лесам, над чыгункай і дамамі рабочых і зьнікаюць у бункерным калідоры станцыі. Чырвоныя агні захаду адліваюцца на яе вялічэзных люстраных шыбах. Там дзень і ноч шыпяць гіганцкія катлы ў 34 атмасфэры ціску кожны. Трыма тысячамі вольт вымяраецца напружанасьць турбогенэратара. Падземныя кабелі нясуць гэту моц на фабрыку.

А фабрыка зьмянілася.

Разбурана старая ідыёцкая сыстэма, калі паўфабрыкат чатыры разы ўзьнімаўся ўверх і чатыры разы апускаўся ўніз, перш чым трапіць на сетку папяровай машыны. Цяпер папяровая маса рушыцца самацёкам—паслядоўна з аднаго аддзяленьня ў другое...

Вырасьлі новыя фабрычныя карпусы. Усюды машыны найноўшай конструкцыі.

Гіганцкая шостая машына, якая тады, калі не хапала пары, магла даваць «толькі» сорок мэтраў у хвіліну, цяпер накручвае на рулёны сто пяцьдзесят. Гэта арганізаваны акіяны цыліндраў, шківаў, кронштэйнаў і паравых труб працуе з дзівоснай цішынёй і толькі тудзеньне электрычных мотораў напаўняе высокую залю... Сем гадзін працуюць тут людзі і праз кожныя чатыры дні яны адпачываюць.

А тым, за фабрыкай, ад ракі да лесу, раскінулася новая «Вуліца Соцыялізму».

Сярод зяленіва парку ўстае белы палац—рабочы клуб. Ён зьзяе агнямі і кідае залатыя цені на раку, па якой праносяцца лёгкія чоўны рабочага яхт-клубу.

Стромкія сьветла-шэрыя жылыя дамы цягнуцца за клубам і чырвонай плямай вылучаецца сярод іх будынак школы ФЗВ.

Клінкёрны брук злучае рабочы гарадок з вакзалам. Вакзал! Жалезныя шляхі бягуць ва ўсе канцы вялікай соцыялістычнай краіны.

Вось яно—заўтра рабочага Добрушу. Не, ня заўтра—сёньня.

Рабочы клуб амаль-што гатоў, бесьперапынка ўжо ўведзена, новыя карпусы растуць з нябачнай хуткасьцю.

Таварышы, аб якіх пішу—слаба разьбіраюцца ў колёрных нормах. Ды яны без того ведаюць, што хар-

чуюцца дрэннавата, што мяса і масла бракуе і шт
гэта покуль што непазьбежна. Сотні, тысячы, міліён
галоў ня схіляюцца долу і міліёны вачэй бачаць уж
агні краіны, да якой мы пывем пад напяленым ве
разямі гісторыі.

Лістапад—сьнежань 1929 г.

ЗЬ МЕСТ

Стар.

Руйнуем межы.

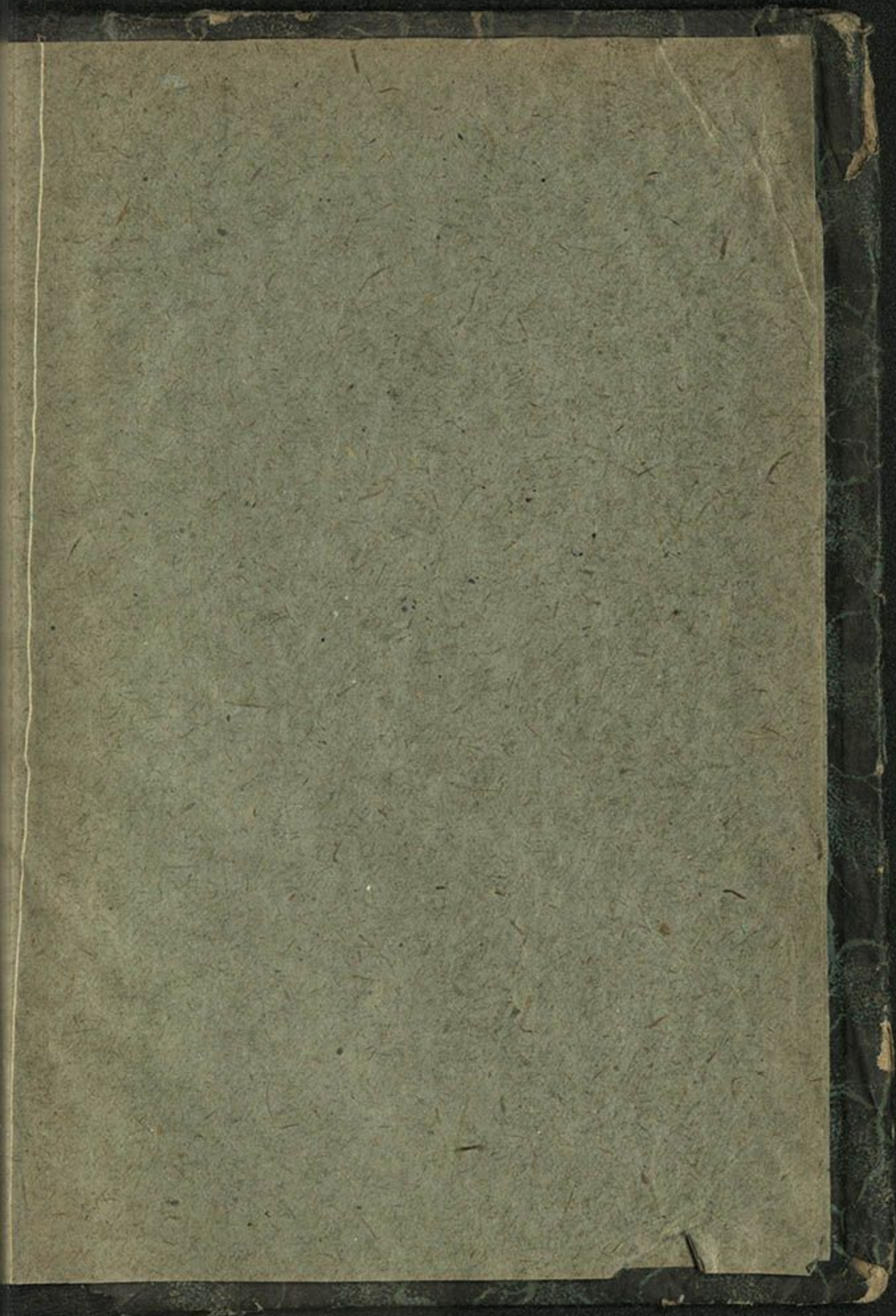
Нараджэньне гіганта	7
Ломка	36
Драконы на зямлі	44

Энтузіястыя варштату

Скіданьне ланцугоў	55
Неспакойныя людзі	68
„Бабская вайна“	79
Прарыў	90
Заўтра	102

1964

Бел. г. 1994 г.

9
ЦАНА 45 кап.

Бел.
Д.

БІБКАЛ